

Anmälda och uppklarade våldtäkter i Europa

Svårigheter vid internationella jämförelser

Anmälda och uppklarade våldtäkter i Europa

Svårigheter vid internationella jämförelser

Rapport 2020:2

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-88599-26-1
urn:nbn:se:bra-888

© Brottsförebyggande rådet 2020
Produktion: Odelius & Co
Författare: Stina Holmberg och Lars Lewenhagen
Tryck: E-print AB
Upplaga: 250 ex

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Norstedts Juridik, 106 47 Stockholm.
Telefon 08-598 191 90, e-post kundservice@nj.se, www.nj.se/offentligapublikationer

Förord

Enligt den statistik som EU presenterar har Sverige länge haft det högsta antalet våldtäktsanmälningar per invånare i Europa. Enligt tillgänglig statistik ligger också andelen uppklarade våldtäkter i Sverige på en låg nivå i jämförelse med övriga länder i Europa. I många olika sammanhang får regeringen, utrikesdepartementet och Brå frågor om orsaken till detta. Mot denna bakgrund har Brå gjort en studie som syftar till att få fram ett bättre underlag för att svara på dessa frågor.

I rapporten tar Brå upp vilka olika problem som finns när man ska jämföra olika länders våldtäktsnivåer eller uppklaringsnivåer utifrån kriminalstatistik. Brå gör också vissa omräkningar för att illustrera hur andra faktorer, utöver den faktiska våldtäktsbrottsligheten och rättsväsendets effektivitet, påverkar statistiken över anmälda respektive uppklarade våldtäkter.

Det är Brås förhoppning att rapporten kan bidra till en mer nyanserad och faktagrundad diskussion om omfattningen av polisanmälda våldtäkter i olika länder. Rapporten vänder sig till både en svensk och en utländsk publik. Därför publiceras den både på svenska och på engelska.

Studien har genomförts av Lars Lewenhagen, utredare på Brå, och Stina Holmberg, forsknings- och utredningsråd på Brå.

Sven-Åke Lindgren, professor emeritus i sociologi vid Göteborgs universitet, har vetenskapligt granskat rapporten och lämnat värdefulla synpunkter.

Stockholm i oktober 2020

Kristina Svartz
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	7
Anmälda våldtäkter enligt Eurostat.....	8
Uppklarade våldtäkter i nationell statistik.....	13
Brås bedömning	14
Inledning	16
Frågeställningar	16
Anmälda våldtäkter	19
Tidigare forskning.....	20
Anmälda våldtäkter enligt Eurostat.....	21
Formella faktorer	26
Rättsliga förutsättningar	26
Statistiska faktorer	34
Sammanfattning av formella faktorer.....	41
Reella faktorer	46
Den faktiska våldtäktsbrottsligheten	46
Anmälningsbenägenhet	56
Registreringsbenägenhet.....	66
Sammanfattning av de reella faktorerna	68
Uppklarade våldtäkter	69
Uppklaringsprocenten varierar kraftigt	69
Sättet att beräkna uppkläring skiljer sig åt	70
Ett annat sätt att mäta andel uppklarade brott.....	74
Svårt att jämföra polisens effektivitet	76

Sammanfattande synpunkter	77
Referenser	81
Internetkällor	86
Bilaga 1	88
Våldtäktslagstiftningen i de fem närstuderade länderna samt den legala definitionen av våldtäkt i de övriga länder som ingår i studien	

Sammanfattning

Våldtäkt är ett brott som framförallt drabbar kvinnor och nästan uteslutande förövas av män. Utsatthet för sexualbrott kan få allvarliga och långvariga psykosociala konsekvenser. Att mäta och jämföra förekomsten av våldtäkt i olika länder kan ge kunskap som kan bidra till att bekämpa sådana brott.

I rapporten diskuteras och analyseras möjliga orsaker till de redovisade nivåskillnaderna i antalet anmälda våldtäkter. Fokus ligger på orsaksfaktorer utöver den faktiska brottsligheten, såsom skillnader i anmälningsbenägenhet, rättsliga förutsättningar och statistisk bearbetning. Syftet är framförallt att problematisera användningen av Eurostats anmälningsstatistik som underlag för jämförelser av våldtäktsnivåerna i olika länder.

Rapporten tar också upp skillnader i redovisad andel uppklarade våldtäkter i fem europeiska länder. I vilken utsträckning skillnader i upplklaringsprocenten speglar faktiska skillnader i rättsväsendets effektivitet undersöks bland annat genom granskning av hur ett uppklat brott definieras i de olika länderna.

Metod

Studien bygger främst på offentligt tillgängliga källor. I fokus står Eurostats statistik över anmälda våldtäkter i Europa. Eftersom Eurostat publicerar data med 18 månaders fördröjning har den studerade perioden satts till 2013–2017. Även andra källor av betydelse för antalet anmälningar har använts. Framförallt användes en undersökning om kvinnors utsatthet för fysiskt och sexuellt våld (FRA 2014a) för att undersöka frågor om anmälnings- och rapporteringsbenägenhet.

En närmare analys har gjorts av förutsättningarna i fem länder: Sverige, Norge, Danmark, Tyskland och England-Wales (som visserligen är två separata länder, men här behandlas som en enhet, eftersom de utgör en och samma jurisdiktion).

Anmälda våldtäkter enligt Eurostat

Vid en granskning av Eurostats statistik över det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare och år under perioden 2013–2017, framgår det att de länder som har klart flest anmälningar är Sverige och England-Wales. Överlag kan man skönja ett mönster där det är fler anmälda våldtäkter per invånare i nordvästra Europa än i länderna i södra och östra Europa. Detta tas med jämna mellanrum upp i media och tolkas inte sällan som skillnader i antalet *begångna* våldtäkter. Att använda olika länders kriminalstatistik som underlag för att jämföra omfattningen av våldtäktsbrottsligheten är dock problematiskt av flera skäl. Brå har identifierat fyra omständigheter som gör att anmälningsstatistiken i Eurostat inte kan sägas spegla skillnader i den faktiska brottsligheten mellan länderna:

- Det kan finnas skillnader i rättsliga förutsättningar.
- Det kan finnas skillnader i den statistiska bearbetningen.
- Det kan finnas skillnader i anmälningsbenägenheten.
- Det kan finnas skillnader i registreringsbenägenheten.

De rättsliga förutsättningarna för våldtäktsstatistiken skiljer sig åt mellan länderna

Eurostats definition av våldtäkt är vid; det krävs inget tvång för att den sexuella handlingen ska definieras som våldtäkt, utan endast brist på giltigt samtycke. Många länder saknar dock förutsättningar att ange hur många sådana våldtäkter som anmälts, eftersom de har en snävare våldtäktsdefinition i sin nationella lagstiftning. Enligt en sammanställning av Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE) 2016 var det endast sju länder i Europa som hade en samtyckesbaserad lagstiftning. I de flesta andra länder fanns det dock olika former av undantag från kravet på tvång, till exempel att offret sov eller var kraftigt berusad vid gärningstillfället. I en tredjedel av de studerade länderna krävdes någon form av våld eller hot för att en handling skulle kunna rubriceras som våldtäkt. Länderna i Europa skiljde sig också åt när det gäller vilka sexuella handlingar som ingick i våldtäktsbegreppet i den nationella lagstiftningen. I 17 av de 30 studerade länderna ingick endast samlag i definitionen av våldtäkt.

Den statistiska bearbetningen görs på olika sätt i olika länder

Det är stora skillnader mellan länderna när det gäller hur de för statistik över anmälda våldtäktsbrott och vilka uppgifter de skickar till Eurostat. Främst handlar det om följande faktorer:

- Om försöksbrott ingår i den våldtäktsstatistik som skickas till Eurostat.
- Om underlaget för statistiken upprättas utifrån den information som fanns tillgänglig vid anmälan eller vid avslutad utredning.
- Hur de anmälda brotten räknas.

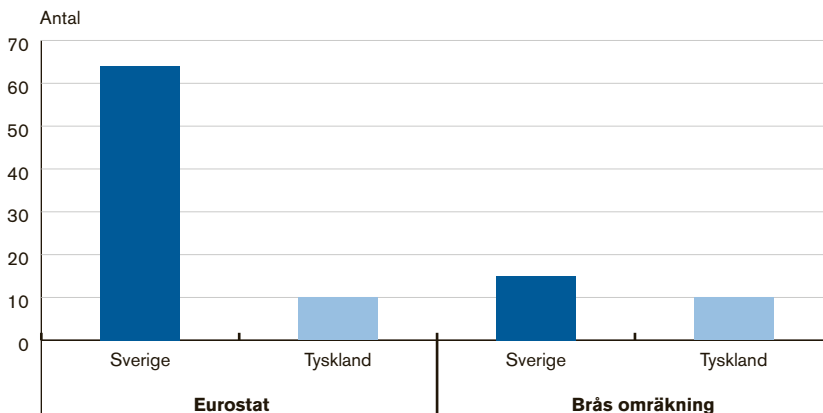
Brås genomgång visar att länderna skiljer sig åt vad gäller samtliga dessa tre faktorer, vilket påverkar antalet redovisade anmälningar i Eurostat.

När statistiken görs mer jämförbar försvinner en stor del av skillnaderna i anmälningsnivå

För att få en närmare bild av vilken betydelse skillnaderna kan ha, har vi jämfört Tyskland och Sverige. Brå har då beräknat hur Sveriges statistik hade sett ut med samma rättsliga förutsättningar och samma statistiska bearbetning som i Tyskland. Beräkningen visar att en mycket stor del av skillnaderna i anmälningsnivå försvinner om man gör statistiken mer jämförbar.

Figur 1. Polisanmälda våldtäkter per 100 000 invånare år 2016, ojusterade och standardiserade siffror.

Källa: Eurostat och Brå.

Anmälningbenägenhet

De utsattas benägenhet att anmäla våldtäkter har stor betydelse för antalet anmälda brott i statistiken. Det går inte att uttala sig om hur stora skillnaderna mellan länderna är i anmälningbenägenhet, eftersom det är omöjligt att säga hur många våldtäkter som faktiskt begås. Brottsofferundersökningar anses dock överlag vara en bättre källa än anmälningstatistiken, när man vill studera hur omfattande den faktiska brottsligheten är.

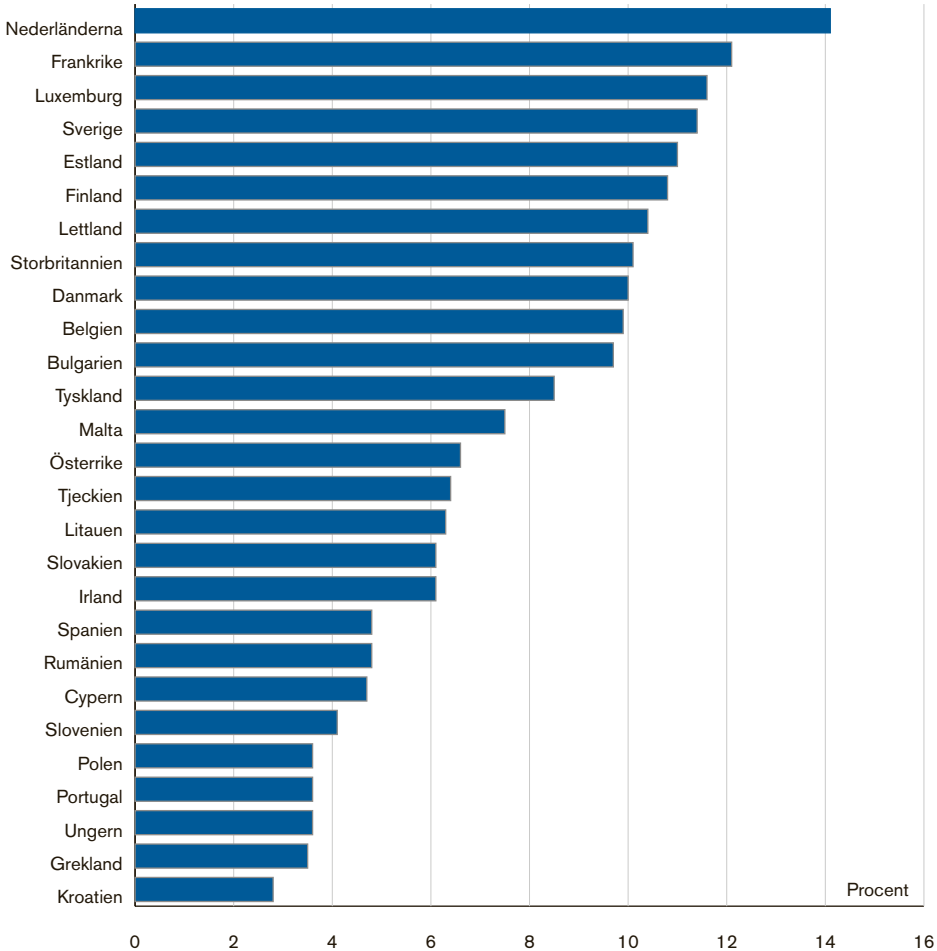
Att mäta våldtäktsbrottsligheten genom brottsofferstudier

Brottsofferstudier har fördelar framför anmälningstatistiken, eftersom de inte på samma sätt påverkas av faktorer som anmälningbenägenhet, lagstiftning och statistikföring. Däremot påverkas de av hur de svarande uppfattar händelser de varit med om och hur villiga de är att prata om sina erfarenheter. Detta brukar kallas rapporteringsbenägenhet.

För att offerundersökningar ska kunna användas för internationella jämförelser är det viktigt att de utförs på ett likartat sätt, eftersom skillnader i till exempel insamlingsmetod och frågeställningar visat sig ha stor inverkan på resultaten (Stefansen m.fl. 2019). Internationella offerundersökningar om våldtäkt är ovanliga. Den senaste genomfördes 2012 av EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA). Studien har varit föremål för kritik, bland annat eftersom datainsamlingen inte gjordes på samma sätt i alla länder (Walby och Towers 2017). Resultaten i FRA-studien måste därför tolkas med stor försiktighet.

Figur 2. Andel kvinnor som uppgett utsatthet för våldtäkt sedan 15 års ålder.

Källa: EIGE och FRA 2014a, n=42 023.

Resultaten visar att den rapporterade utsattheten från 15 års ålder varierar mellan 3 procent i Kroatien och 14 procent i Nederländerna. I Sverige svarade 11 procent att de utsatts för våldtäkt efter 15 års ålder. I en tredjedel av länderna i undersökningen rapporterades en utsatthet på mellan 10 och 12 procent. Skillnaderna mellan länderna framstår med andra ord som mindre i FRA:s undersökning än i Eurostats anmälningsstatistik.

Anmälningssbenägenheten varierar sannolikt mellan länder

Flera olika faktorer anses kunna påverka benägenheten att anmäla en våldtäkt. Två av de faktorer, som enligt forskningen har betydelse för anmälningssbenägenheten, är förekomsten av så kallade våldtäktsmyter och allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

I vilken utsträckning utsatthet för våldtäkt anmäls och rapporteras styrs således bland annat av allmänt hållna föreställningar om vad en våldtäkt är. I dessa sammanhang brukar man tala om våldtäktsmyter, som bidrar till att upprätthålla en situation där våldtäkt är vanligt förekommande men sällan anmäls till polisen. Det sker bland annat genom felaktiga föreställningar om vad en våldtäkt är. Om bilden av en våldtäkt är att en kvinna blir överfallen av en främling, kan det leda till att gärningar som inte passar in i den mallen inte heller anmäls till polisen.

Att det finns skillnader i attityder mellan länderna framkommer tydligt i Eurobarometer 449. Bland annat tillfrågades respondenterna om en kvinna löper större risk att våldtas av en främling än av någon hon känner. Sverige stack ut i svaren på den frågan, genom betydligt färre ansåg att så var fallet.

Ett lågt förtroende för rättsväsendet kan få folk att avstå från att anmäla

Allmänhetens förtroende för rättsväsendet har också lyfts fram som en faktor av betydelse för anmälningssbenägenheten (von Hofer 2000). Hur stark tilltron till rättsväsendet är i olika länder har mätts i Eurobarometer 385. Jämförs svaren med Eurostats statistik över våldtäktsanmälningar ser vi ett positivt samband mellan hur stor andel i respektive land som har tilltro till rättsväsendet och antalet våldtäktsanmälningar per invånare.

Sammanfattningsvis är det mycket som talar för att anmälningssbenägenheten skiljer sig åt mellan de studerade länderna och att en hög anmälningssbenägenhet kan hänga samman med företeelser som får betraktas som eftersträvarsvärda, såsom tilltro till rättsväsendet och ett större avståndstagande från våldtäktsmyter.

Rapporter har pekat på brister i registreringsbenägenheten

Slutligen kan det finnas skillnader mellan länder när det gäller polisens tendens att registrera en anmälan om våldtäkt enligt landets regelverk, vilket här benämns som registreringsbenägenhet. Ignorerade eller felrubricerade anmälningar är av naturliga skäl svåra för Brå att identifiera och mäta. Att registreringsbenägenheten kan ha brister har dock uppmärksammats i England-Wales samt i Danmark.

Uppklarade våldtäkter i nationell statistik

En viktig uppgift för polis och åklagare är att klara upp den brottsligheten som kommer till deras kännedom. Den officiellt redovisade andelen uppklarade brott, uppklaringsprocenten, skiljer sig markant åt mellan olika länder. I vad mån detta beror på hur inflödet av brott beräknas, hur uppklarade brott definieras eller på skillnader i polisens effektivitet, analyseras och diskuteras i rapporten. Analysen inskränker sig till de fem länder som studerats närmare i jämförelsen av anmälningsstatistik.

Vad skulle då kunna förklara att den uppklaringsprocent som redovisas i de olika ländernas nationella statistik skiljer sig åt så kraftigt? I huvudsak handlar det om variationer i

- sättet att definiera vad som är ett uppklarat brott
- vilka anmälningar som ingår i inflödet av brott
- tidpunkten för när statistiken över uppklarade brott upprättas
- polisens förutsättningar och förmåga att utreda och klara upp anmälda våldtäkter.

Sättet att beräkna uppkläring skiljer sig åt

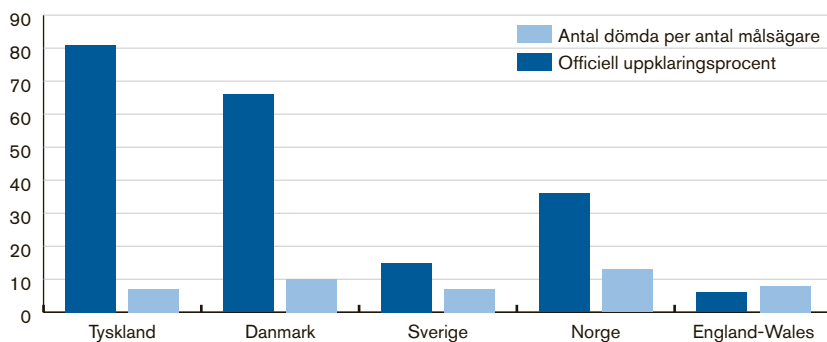
Länderna skiljer sig markant från varandra när det gäller vad som räknas som ett uppklarat brott. De skiljer sig också åt vad gäller vilka våldtäktsanmälningar som de uppklarade brotten ska divideras med för beräkningen av uppklaringsprocenten, och vad gäller tidpunkten för när statistiken upprättas.

För att få fram en mer rättvisande bild har Brå räknat om ländernas statistik över uppklarade våldtäktsbrott, så att de bygger på så likartade principer som möjligt. Uppklarade brott definieras i omräkningen som att en person dömts för det anmälda brottet i domstol. Inflödet av brott baseras på antalet målsägare som under ett visst år gjort en anmälan om våldtäkt som utretts av polisen och där brottsmisstanken kvarstår efter avslutad utredning.

I figur 3 redovisas den genomsnittliga andelen uppklarade våldtäktsbrott under perioden 2013–2017 enligt två sätt att räkna.

Figur 3. Officiell andel uppklarade våldtäkter och antalet dömda i relation till antalet målsägare i utredda och konstaterade våldtäktsärenden, genomsnitt 2013–2017.

Källa: Nationell kriminalstatistik och Brå.

Med Brås omräkning av uppklarade våldtäkter är andelen mycket lägre. Särskilt mycket lägre blir nivåerna för länder som enligt den ursprungliga statistiken låg högt, som Tyskland och Danmark. Skillnaderna mellan länderna blir också avsevärt mindre om man räknar på detta mer likartade sätt.

Brås bedömning

Våldtäkt är ett brott som framförallt drabbar kvinnor och nästan uteslutande förövas av män. Utsatthet för sexualbrott kan få allvarliga och långvariga psykosociala konsekvenser. Rädslan för att utsättas är utbredd, framförallt bland kvinnor, och kan inverka negativt på deras vardag.

Att mäta och jämföra förekomsten av våldtäkt i olika länder kan ge kunskap som kan bidra till att bekämpa sådana brott. Tillförlitliga studier av våldtäktsnivån är en förutsättning för att forskare ska kunna pröva hypoteser om samhälleliga orsaker till våldtäkt och utgör ett viktigt kunskapsunderlag för kriminalpolitiska beslut. Det finns med andra ord flera skäl till att mäta och jämföra våldtäktsnivåerna i Europa.

Den vanligaste källan vid sådana jämförelser är Eurostats statistik över anmälda brott. Enligt den statistiken har Sverige, tillsammans med England-Wales, flest våldtäktsanmälningar per 100 000 invånare i Europa. Det finns dock flera problem förknippade med att använda denna källa för att jämföra våldtäktsnivåer. Detta då skillnader i framförallt lagstiftning och statistikföring gör att ländernas uppgifter inte är jämförbara.

Brås samlade bedömning av genomgången är att skillnaderna mellan Sverige och övriga europeiska länder när det gäller våldtäktsnivå är mindre än vad Eurostats anmälningssstatistik antyder. Om de rättsliga och statistiska förutsättningarna hade varit desamma som i Tyskland, skulle Sverige hamna ungefär i mitten av skalan över anmälningssstatistiken i Eurostat.

Sverige sticker heller inte ut i FRA:s undersökning när det gäller andelen kvinnor som uppgett att de någon gång utsatts för en våldtäkt. Av totalt 27 länder i undersökningen tillhör vi de 10 där den uppgivna utsattheten ligger mellan 10 och 12 procent. Det finns med andra ord inget stöd för att Sverige skulle avvika markant från andra länder i nordvästra Europa när det gäller våldtäktsnivån.

Enligt både den justerade anmälningssstatistiken och offerundersökningen är det dock fler kvinnor som utsätts för våldtäkt i Sverige än i länder i södra och östra Europa, såsom Spanien, Portugal, Polen och Grekland. Det går inte att utesluta att dessa skillnader beror på att det faktiskt begås fler våldtäkter i Sverige. Dock skulle det som sagt också kunna bero på att våldtagna kvinnor i Sverige är mer benägna att både polisanmäla och att tala om det i en offerstudie (och även mer medvetna om att det som de har utsatts för är ett sexuellt övergrepp och därmed brottsligt).

Det finns alltså inte någon felfri kunskapskälla för att kunna jämföra länder när det gäller förekomsten av våldtäkt. Vid en jämförelse mellan anmälningssstatistik och brottsofferundersökningar är dock Brås bedömning att en välgjord europeisk brottsofferundersökning är en bättre källa till kunskap än Eurostats anmälningssstatistik.

Inledning

Våldtäkt är ett brott som framförallt drabbar kvinnor och nästan uteslutande förövas av män. Utsatthet för sexualbrott kan få allvarliga och långvariga psykosociala konsekvenser. Rädslan för att utsättas är utbredd, framförallt bland kvinnor, och kan inverka negativt på deras vardag. Att mäta och jämföra förekomsten av våldtäkt i olika länder kan ge kunskap som kan bidra till att bekämpa sådana brott.

Studien är uppdelad i två delar, varav tyngdpunkten ligger på den första. Där diskuteras och analyseras möjliga orsaker till de redovisade nivåskillnaderna i antalet anmälda våldtäkter. Fokus ligger på orsaksfaktorer utöver den faktiska brottsligheten. Syftet är framförallt att problematisera användningen av anmälningsstatistiken i Eurostat som underlag för att jämföra våldtäktsnivåerna i olika länder. Av genomgången framgår att det finns tydliga skillnader mellan länderna vad gäller de rättsliga förutsättningarna, det sätt på vilket statistiken över anmälda våldtäkter förs, och de attityder som anses förknippade med anmälningsbenägenhet vid sexualbrott. Brå försöker i viss utsträckning uppskatta hur stor effekt som skillnaderna i rättsliga förutsättningar och statistisk bearbetning har på våldtäktsstatistiken i Eurostat. Däremot har vi inga möjligheter att ge den ”sanna” bilden av hur vanligt det är med våldtäkt i Sverige jämfört med i andra länder.

I rapportens andra del tar vi upp skillnader i redovisad andel uppklarade våldtäkter i fem europeiska länder. Hur många våldtäkter som statistiskt sett klaras upp skiljer sig kraftigt mellan länderna. I vilken utsträckning dessa skillnader speglar rättsväsendets effektivitet undersöks genom att granskning av olikheter i hur uppklarade brott definieras och beräknas. Hur andelen uppklarade våldtäkter kan jämföras internationellt utforskas också.

Frågeställningar

De frågor som studien syftar till att belysa är följande:

- På vilket sätt påverkas Eurostats statistik över antalet polisanmälda våldtäkter av skillnader i rättsliga förutsättningar och skillnader i sättet att föra statistik?
- Vilken roll spelar skillnader i anmälningsbenägenheten och vilka faktorer kan påverka i vilken utsträckning våldtäkter anmäls till polisen?
- Vilken roll spelar skillnader i registreringsbenägenheten, det vill säga i vilken utsträckning polisen registrerar inkomna anmälningar enligt gällande regelverk?
- Vad finns det för teorier om vad som påverkar den faktiska våldtäktsnivån, och vilken bild av skillnader i våldtäktsnivån får man från brottsofferstudier?
- Vilka faktorer kan påverka antalet och andelen anmälda våldtäkter som enligt statistiken klaras upp i olika länder?

Metod

Studien bygger främst på offentligt tillgängliga källor. I fokus står Eurostats statistik över anmälda våldtäkter. Eftersom Eurostat publicerar data med 18 månaders fördröjning har den studerade perioden satts till 2013–2017. De riktlinjer som ska vägleda insamlingen av statistik och den bifogade beskrivningen av olika länders statistiska förhållanden (metadata) har också granskats noggrant.

För att närmare kunna analysera förutsättningar och skillnader i de underlag som de enskilda länderna skickar till Eurostat har fem länder djupstuderats. De länder som valts ut för denna granskning är Sverige, Norge, Danmark, Tyskland och England-Wales (som visserligen är två separata länder, men här behandlas som en enhet, eftersom de utgör en och samma jurisdiktion). Dessa länder har också valts ut för granskningen av skillnader i andelen uppklarade våldtäkter.

Skälet till att just dessa länder valts är främst språkliga, men även att många av de övriga europeiska ländernas kriminalstatistik inte är så väl utvecklad att den ger underlag för de analyser som Brå har velat göra. När principerna för den nationella kriminalstatistiken inte framgick tydligt har vi kontaktat ländernas statistikmyndigheter och bett om förtydliganden. Specialbeställd statistik över våldtäktsanmälningarna i Sverige har beställts från Brås enhet för rättsstatistik. Även mikrodata från en tidigare rapport om polisanmälda våldtäkter 2016 (Brå 2019b) har använts, för att undersöka sammansättningen av den polisanmälda våldtäktsbrottsligheten i Sverige.

Även andra källor av betydelse för antalet anmälningar har använts. Framförallt användes en undersökning om kvinnors utsatthet för fysiskt och sexuellt våld (FRA 2014a) för att undersöka frågor om anmälnings- och rapporteringsbenägenhet. Mycket information har hämtats från Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE). Till exempel har vi använt deras bearbetning av FRA:s offerundersökning och deras sammanställning över europeiska länders våldtäktslagstiftning och jämställdhetsnivå. Som underlag har vi även använt surveyundersökningar om synen på sexualbrott och förtroendet för rättsväsendet. Slutligen har statistik över faktorer som enligt forskning kan ha betydelse för våldtäktsnivån inhämtats från Eurostat och Världsbanken.

Anmälda våldtäkter

Vid internationella jämförelser av kriminalstatistik tillhör Sverige de länder som har flest polisanmälda våldtäkter per invånare. Detta faktum tas med jämna mellanrum upp i media. Inte sällan görs kopplingar mellan den jämförelsevis höga anmälningsnivån och Sveriges generösa invandringspolitik.¹ Andra gånger ställs de många anmälningarna i kontrast mot Sveriges starka ställning på jämställdhetsområdet.² Våldtäktsstatistiken kan också användas som ett slagträ i den internationella politiken.³

Att använda olika länders kriminalstatistik som underlag för att jämföra våldtäktsbrottsligheten i de olika länderna är dock problematiskt, av flera skäl. För det första finns ingen universell definition av våldtäkt, och hur våldtäktsbrottet är definierat i lagen kan skilja sig markant mellan olika länder. Det betyder att när våldtäktsanmälningar i olika länder jämförs, är det inte en enhetlig samling gärningar som avses.

Mörkertalet, det vill säga de våldtäkter som inte ens kommer till polisens kännedom, bedöms överlag vara stort. *Hur* stort det är styrs av allmänhetens anmälningsbenägenhet, som sannolikt också den varierar mellan olika länder, bland annat beroende på hur pass tabubelagt sexuellt våld är. Ett annat problem är skillnader länderna emellan i huruvida alla våldtäktsanmälningar inkluderas i statistiken, och hur de sedan antalsräknas.

Detta gör att skillnader mellan länder i antalet anmälda våldtäkter inte kan sägas spegla skillnader i faktisk våldtäktsbrottslighet på ett korrekt sätt. Hur stort felet är går inte att säga, eftersom det verkliga antalet våldtäkter förblir okänt. Däremot kan vi studera och mäta

¹ Två exempel kan hittas, på <https://www.dn.se/nyheter/varlden/svenska-ambassaden-kritiserar-italiensk-tv-kanal-efter-logner-om-sverige/> respektive <https://www.bbc.com/news/uk-politics-39056786>.

² <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=2795676>.

³ Efter en dispyt mellan Sverige och Turkiet möttes resenärer på flygplatsen i Istanbul av följande budskap: "Travel warning! Did you know that Sweden has the highest rape rate worldwide?". Se <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/7lyGJ4/varnar-for-resor-till-sverige-pa-turkisk-flygplats>.

andra förhållandens inverkan på anmälningssstatistiken, till exempel skillnader i hur man räknar brott.

I den här delen av rapporten diskuteras och analyseras sådana faktorer som påverkar statistiken över anmälda våldtäkter. Fokus ligger på våldtäkt, men genomgången kan också användas för att mer övergripande synliggöra olika svårigheter vid internationella nivåjämförelser av brottslighet på grundval av kriminalstatistik.

Tidigare forskning

I vad mån kriminalstatistiken kan användas för att fastställa brottslighetens omfattning och utveckling är en klassisk fråga inom kriminologin (Aebi m.fl. 2014, Westfelt och Estrada 2005). Ett välkänt problem är att kriminalstatistiken styrs av en mängd faktorer utöver den faktiska brottsligheten. Till exempel kommer inte alla brott till polisens kännedom. Allmänhetens benägenhet att anmäla och polisens sätt att arbeta kan ha stor inverkan på hur många, och vilka, brott som registreras och räknas i statistiken. När det gäller internationella jämförelser blir problemen än fler, varför vissa hävdar att inga analyser bör göras på grundval av kriminalstatistik (Van Dijk 2015). Andra hävdar att vissa jämförelser kan göras, om man begränsar analysen till dödligt våld eller enbart fokuserar på trender istället för nivåer (von Hofer 2000, Harrendorf 2018).

von Hofer (2000) undersökte orsaker till nivåskillnader i anmälningssstatistiken mellan länder, med fokus på våldtäkt. Han delade in de faktorer som inverkar på statistiken i tre kategorier: statistiska, rättsliga och ”substantiella”.

Med statistiska faktorer avses i vilket steg i rättskedjan ett anmält brott registreras i statistiken och hur man antalsräknar brott, exempelvis huruvida upprepade brott av samma typ mellan samma offer och förövare räknas en eller flera gånger i statistiken.

Rättsliga faktorer innefattar bland annat hur våldtäktslagstiftningen är utformad. Det kan röra hur sexuella övergrepp mot barn klassificeras eller vilka sexuella handlingar som ingår i rekvisiten för våldtäkt. Statistiken påverkas också av olika processrättsliga faktorer.

Med substantiella faktorer avser von Hofer omfattningen av den ”verkliga” brottsligheten, men också allmänhetens benägenhet att anmäla brotten och i vilken utsträckning rättsväsendet tar upp och registrerar dessa anmälningar.

Enligt von Hofer bidrar de statistiska, rättsliga och substantiella faktorerna till att nivån på anmälda våldtäkter i Sverige överdrivs i relation till det europeiska genomsnittet. Han menar därför att kriminalstatistiken till stor del är en social konstruktion, och inte en

”sann” bild av verkligheten. Enligt författaren kan man dock heller inte utesluta att det faktiskt begås fler våldtäkter i Sverige än i exempelvis länder där den sociala kontrollen av kvinnor är strängare.

Brå har i en tidigare rapport (1999) försökt uppskatta effekten av olikheter i tidpunkten för registrering och sättet att räkna brott. I analysen ingick ett antal olika brottstyper, däribland anmälda våldtäkter 1997. Om statistiken hade upprättats efter avslutad utredning, och inte vid anmälningstillfället, hade antalet polisanmälda våldtäkter minskat med 16 procent. Om enbart det grävsta brottet i en anmälan hade räknats i statistiken (den så kallade huvudbrottsprincipen) hade anmälningarna i våldtäktsstatistiken sjunkit med åtta procent. Om seriebrott hade räknats en gång istället för flera gånger, hade statistiken över våldtäktsanmälningarna minskat med 14 procent. Om Sverige hade fört statistik på samma sätt som de länder som är restriktiva i alla nämnda avseenden, hade skillnaden i antalet anmälda våldtäkter i statistiken minskat med 29 procent.

Aebi (2008) gjorde en liknande analys på anmälda brott i Europa. Studien fokuserade på de regler som styr hur enskilda länders kriminalstatistik upprättas. Författaren fann att skillnaden i *när* statistiken upprättas är den främsta förklaringen till att nivån på anmälningsstatistiken skiljer sig åt mellan länder.

Anmälda våldtäkter enligt Eurostat

När jämförelser av polisanmälda våldtäkter görs mellan europeiska länder är det oftast Eurostat som är källan.⁴ Eurostat är Europeiska unionens statistikkontor, med huvuduppgiften att tillhandahålla jämförbar och kvalitativ statistik för Europa. Syftet är att kriminalstatistiken ska kunna användas som underlag för beslut, planering och implementering av EU-policyer. Eurostat samlar in data från medlemsländerna, men arbetar också tillsammans med dem för att vidareutveckla och harmonisera den europeiska statistiken. I Sverige är det Brå som är ansvarig för kriminalstatistiken och som därmed årligen skickar in uppgifter till Eurostat.

Uppgiftsskyldigheten reglerar dock endast det faktum att statistik ska lämnas om anmälda brott, åtal och domar – däremot inte närmare hur statistiken ska föras.⁵ Vilka uppgifter i detalj som ska lämnas styrs istället genom innehållet i Eurostats årliga enkät samt de riktlinjer och instruktioner som följer med enkäten. På denna nivå sker insamlingen enligt frivilliga överenskommelser och är

⁴ I andra fall kan källan vara FN:s kontor för narkotikakontroll och förebyggande av brott (UNODC), men sedan 2014 samordnar Eurostat och UNODC sin insamling av kriminalstatistik och borde därför överensstämja i stora delar.

⁵ Förordning (EG) nr 223/2009 om utveckling, framställning och spridning av europeisk statistik.

således inte strikt tvingande, även om det givetvis finns en önskan att medlemsstaterna ska rapportera de uppgifter som efterfrågas. Frivilligheten framgår exempelvis genom att det i riktlinjerna tydligt anges att i de fall länderna de inte kan följa definitionerna i enkäten ska de istället lämna statistik enligt nationella begrepp och regler.

Riktlinjerna för vilken statistik som ska lämnas in rörande våldtäkter har förändrats något över åren. Sedan 2017 lämnas uppgifter om våldtäkt enligt klassifikationssystemet ICCS (International Classification of Crime for Statistical Purposes). Samtidigt tillkom i instruktionerna till enkäten vissa rekommendationer från FN för hur brott ska antalsräknas. Hur väl riktlinjerna går att implementera varierar kraftigt mellan medlemsländerna. Detta beror framförallt på att de olika ländernas kriminalstatistik utgår från deras nationella lagstiftning, som skiljer sig åt mellan länderna.

Både rättsliga och statistiska faktorer påverkar alltså nivån på våldtäktsstatistiken, vilket påverkar jämförbarheten. Eurostat skriver också att *den statistik som för närvarande finns tillgänglig återspeglar mångfalden hos polisväsendena och rättssystemen inom EU. Jämförelserna mellan EU-ländernas kriminalstatistik bör därför helst inriktas på tendenser över tiden i stället för direkta jämförelser mellan länderna av antalet brott under ett visst år.*⁶

I figur 4 redovisas statistik från Eurostat över det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare och år under perioden 2013–2017.⁷ Klart flest anmälningar har Sverige och England-Wales. Överlag kan man skönja ett mönster där det är fler anmälda våldtäkter per invånare i nordvästra Europa än i södra och östra Europa.

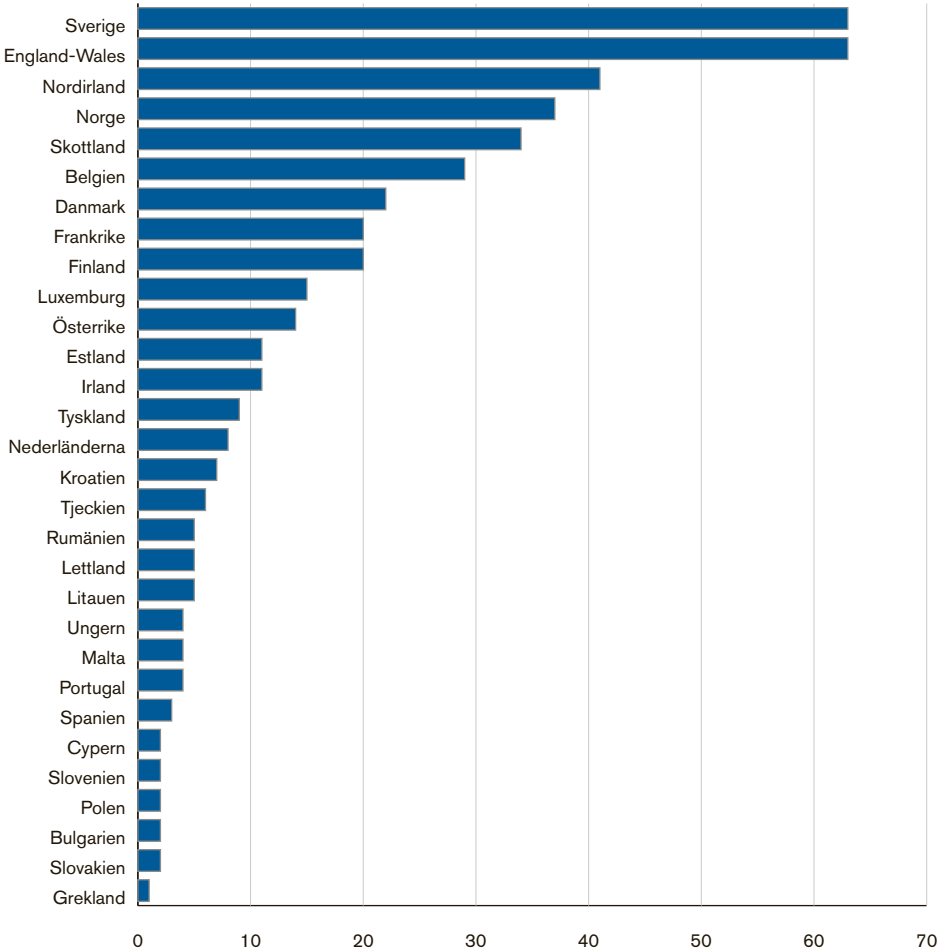
⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Crime_statistics/sv

⁷ Italien skiljer inte på våldtäkt och övriga sexualbrott i statistiken, och ingår därför inte i sammanställningen. Storbritannien är uppdelad i tre jurisdiktioner: England-Wales, Skottland och Nordirland, som därför redovisas var för sig. Eurostatsamarbetet inkluderar även europeiska länder som inte är medlemmar i EU, som till exempel Norge.

Figur 4: Genomsnittligt antal anmälda våldtäkter per 100 000 invånare och år, under perioden 2013–2017.

Källa: Eurostat.

Den huvudsakliga fråga som diskuteras i denna del av rapporten är vilka faktorer som kan bidra till att siffrorna i diagrammet inte speglar den faktiska våldtäktsbrottsligheten på ett jämförbart sätt. Vi skiljer här på formella och reella faktorer. På nästa sida följer schematisk översikt av vad som avses med de olika begreppen.

Tabell 1. Översikt av formella och reella faktorer som inverkar på kriminalstatistikens jämförbarhet.

Formella faktorer		Reella faktorer
Rättsliga förutsättningar	Statistiska faktorer	
Hur våldtäktslagstiftningen är utformad	När underlaget för statistiken upprättas	Allmänhetens benägenhet att polisanmäla våldtäkter
Lagar som styr hur rättsväsendet arbetar	Hur olika brott vid samma tillfälle räknas	Polisens benägenhet att registrera våldtäktsanmälningar
	Hur upprepade brott av samma slag räknas	
	Hur ett brott begånget av flera personer räknas	

I nästa kapitel analyseras de formella faktorerna som inverkar på kriminalstatistikens jämförbarhet. Kapitlet avslutas med ett försök att standardisera anmälningsstatistiken utifrån dessa faktorer. I följande kapitel diskuteras omständigheter som är mycket svårare att mäta, nämligen i vilken utsträckning begångna våldtäkter anmäls och registreras. I det kapitlet redovisas också vilka källor till kunskap som finns om den reella våldtäktsbrottsbrottsligheten.

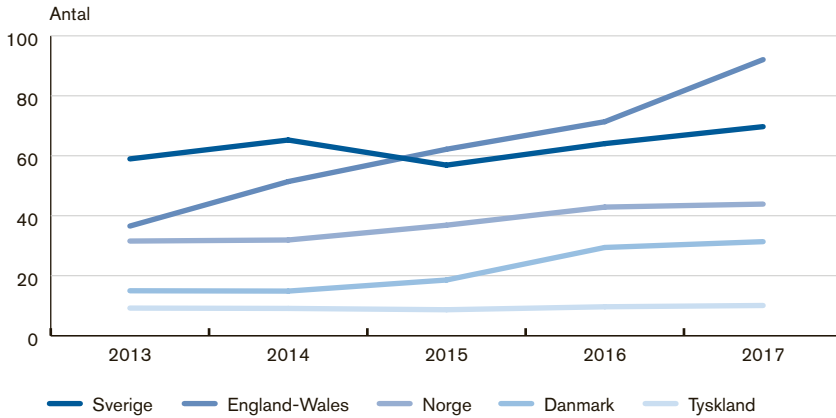
En närmare titt på fem länder

En fördjupad analys har gjorts av fem länder: Sverige, Norge, Danmark, Tyskland och England-Wales. Genom att mer ingående granska den nationella lagstiftningen och kriminalstatistiken i dessa länder kan vi bedöma hur väl Eurostats riktlinjer för och beskrivning av statistiken stämmer på det stora hela.

I figur 5 redovisas utvecklingen av anmälda våldtäkter per 100 000 invånare under perioden 2013–2017 i de fem närstuderade länderna.

Figur 5. Anmälda våldtäkter per 100 000 invånare åren 2013–2017.

Källa: Eurostat.

I samtliga fem länder har våldtäktsanmälningarna ökat under den studerade femårsperioden. I Tyskland har antalet anmälningar i statistiken ökat med 10 procent. I Sverige, som hade flest anmälningar i början av perioden, har antalet stigit med 18 procent. I Norge var ökningen 40 procent. Störst har ökningen varit i England-Wales, som 2017 hade 2,5 gånger fler anmälningar än 2013. Sammantaget innebär denna utveckling att England-Wales hamnar på samma nivå som Sverige när man mäter det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare och år (redovisas i figur 4). Även Danmark har haft en kraftig procentuell ökning och mer än fördubblat antalet anmälningar under perioden.

Analysen i den här studien handlar främst om skillnader mellan olika länder när det gäller redovisade nivåer, inte trender. I vissa avsnitt redovisas dock även siffror om utveckling, eftersom plötsliga nivåförändringar i kriminalstatistiken kan belysa hur andra faktorer än den faktiska brottsutvecklingen kan spela in när antalet anmälningar om våldtäkt förändras.

Formella faktorer

I detta kapitel avhandlas det vi kallar formella faktorer: nedskrivna regler som påverkar Eurostats statistik över polisanmälda våldtäkter. Kapitlet är indelat i två delar, varav den första berör de rättsliga förutsättningarna för antalet anmälda våldtäkter. Det rör sig bland annat om vilka gärningar som faller under våldtäktsbegreppet i legal mening i respektive land. Kapitlets andra del ägnas åt de regler och riktlinjer som styr hur statistiken förs i olika länder.

Kapitlet avslutas med ett försök att standardisera anmälningsstatistiken för Sverige och Tyskland, genom att i möjligaste mån beakta skillnader i formella faktorer mellan dessa bägge länder.

Rättsliga förutsättningar

Flera olika rättsliga faktorer påverkar anmälningsstatistiken i Eurostat. Det är för det första faktorer som hänger ihop med den legala definitionen av våldtäkt. Framst handlar det om tre saker som kan skilja sig åt, nämligen

- om det krävs tvång för att en gärning ska rubriceras som våldtäkt
- vilka sexuella handlingar som ingår i definitionen av våldtäkt
- vilka som kan våldta och vilka som kan våldtas.

Våldtäktsstatistiken påverkas också av i vilken utsträckning sexuellt umgänge med minderårig rubriceras som våldtäkt. Därutöver finns även faktorer som handlar om hur rättsväsendet hanterar anmälningar om våldtäkt.

På följande sidor beskrivs faktorerna i tur och ordning. För varje faktor beskrivs först hur Eurostat riktlinjer är formulerade. Ländernas uppgiftslämnande styrs dock i praktiken av den legala definitionen av våldtäkt i det enskilda landet, vilket också påpekas av Eurostat. Det är därför de enskilda ländernas lagstiftning som främst står i fokus i detta avsnitt. Först redovisas vad vi genom tillgängliga källor fått fram om situationen i samtliga europeiska länder. Därefter redovisas den fördjupade studie som gjorts av lagstiftningen i fem länder.

Den legala definitionen av våldtäkt

I syfte att göra statistiken jämförbar, ber Eurostat medlemsländerna att följa klassifikationssystemet ICCS⁸ när de skickar in sina brottsuppgifter. Jämförbarheten försvåras dock av att ICCS har en vid definition av våldtäkt: ”sexual penetration without valid consent or with consent as a result of intimidation, force, fraud, coercion, threat, deception, use of drugs or alcohol, abuse of power or of a position of vulnerability, or the giving or receiving of benefits.” (UNODC 2015 s. 50). Det krävs alltså inget *tvång* för att den sexuella handlingen ska definieras som våldtäkt, utan endast brist på giltigt samtycke. Många länder saknar dock förutsättningar att ange hur många sådana våldtäkter som anmäls, eftersom de har en snävare våldtäktsdefinition i sin nationella lagstiftning, och därmed en snävare anmälningsstatistik. Harrendorf (2018 s. 160) belyser problematiken på följande sätt:

National statistics necessarily mirror the criminal law and criminal procedure in a given country. They cannot record behaviour that is not considered criminal in a particular country.

Våldtäktslagstiftningen förändras över tid

Definitionen kan också förändras över tid i de olika länderna, och det har skett betydande förändringar i enskilda länders våldtäktslagstiftning på senare år. Både Sverige och Danmark utvidgade våldtäktslagstiftningen 2013, Norge gjorde vissa justeringar 2015 (bland annat i rubriceringen av övergrepp mot barn), Tyskland införde en samtyckesbaserad våldtäktslagstiftning 2016 och Sverige följde efter i juli 2018. I bilaga 1 återges de fem närstuderade ländernas lagtexter om våldtäkt i sin helhet, liksom kortfattade legala definitioner av våldtäkt gällande de övriga EU-länderna.

Den studerade perioden sträcker sig till och med 2017, vilket innebär att uppgifterna från Sverige avser tiden före den nyss nämnda lagändringen. Även när det gäller Tyskland fångar studien i huvudsak upp situationen före lagändringen.⁹ Uppgifter rörande övriga europeiska länder bygger på en sammanställning som Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE) gjorde 2016.

⁸ ICCS står för *The International Classification of Crime for Statistical Purposes*. Det implementerades 2017, med möjligheten att revidera tidigare år utifrån de nya riktlinjerna (Eurostat 2017).

⁹ Detta eftersom statistiken över våldtäkter i Tyskland upprättas först när en våldtäktsutredning är avslutad och en stor del av anmälningarna efter lagändringen därmed inte ”hunnit” komma in i den statistik som studeras. När vi presenterar uppgifter om lagstiftningen i Tyskland avser det därför situationen före lagändringen.

Våldtäktsbegreppets utveckling i den svenska brottsbalken kan användas för att exemplifiera hur snäv eller vid en våldtäktsdefinition kan vara. När brottsbalken trädde i kraft 1965 formulerades våldtäktsbrottet på följande sätt:

Tvingar man kvinna till samlag genom våld på henne eller genom hot som innebär trängande fara, dömes för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Sedan dess har den svenska våldtäktsregleringen ändrats vid sex tillfällen. Bland annat har andra sexuella handlingar än samlag successivt lagts till och definitionen har gjorts könsneutral, vilket innebär att kvinnor kan våldta och män kan våldtas. Även kravet på tvång har sänkts. Våldsrekvisitet sänktes från råntvång¹⁰ till olaga tvång och avskaffades helt i vissa situationer, till exempel om offret sov eller var under 15 år. Sedan 1 juli 2018 är våldtäktsdefinitionen baserad på frivillighet:

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två år och högst sex år¹¹.

Länders våldtäktslagstiftning får ofta kritik i internationella granskningar

Inom ramen för denna studie har Brå gått igenom våldtäktslagstiftningen i fem länder, men inte haft möjlighet att närmare analysera samtliga europeiska länders lagstiftning på området.

Det finns dock några tidigare studier med ett bredare fokus. European Women's Lobby (EWL) gjorde 2013 en kartläggning av europeiska länders våldtäktslagstiftning, och kom fram till att sex länder var i särskilt behov av en modernisering av våldtäktsregleringen: Bulgarien, Ungern, Litauen, Malta, Serbien och Ukraina. Bland annat kritiserades de för att lagtexten refererade till heder och moral.

I en annan studie, som avsåg situationen 2015, framkom att våldtäkt inom äktenskapet inte var kriminaliserat i Bulgarien, Ungern, Lettland, Litauen, Polen och Slovakien (Greenfield 2019).

Enligt en sammanställning av Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE) 2016 var det endast sju länder i Europa som hade en samtyckesbaserad lagstiftning. I de flesta andra länder fanns det dock

¹⁰ Våld eller hot som riktas direkt mot offret och innebär eller framstår som trängande fara.

¹¹ Här bör påpekas att maxstraffet för våldtäkt i praktiken inte har sänkts, utan våldtäktsbrottet har delats upp i olika grovhetsgrader, varav den här definierade är den lägre graden av våldtäkt. Straffet för grov våldtäkt är idag fängelse i lägst fem och högst tio år.

olika former av undantag från kravet på tvång, till exempel att offret sov eller var kraftigt berusad vid gärningstillfället. En översikt över kravet på tvång i ländernas våldtäktsdefinition redovisas i tabell 2.

Tabell 2. Grad av tvång som krävs för brottet våldtäkt, enligt den legala definitionen av våldtäkt i 30 europeiska länder 2016.

Källa: Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE).

Avsaknad av samtycke	Våld/hot eller utsatt situation	Våld/hot
Belgien	Bulgarien	Frankrike
Cypern	Danmark	Grekland
England-Wales	Estland	Kroatien
Irland	Finland	Malta
Luxemburg	Lettland	Polen
Nordirland	Litauen	Portugal
Skottland	Nederländerna	Slovenien
	Norge	Spanien
	Rumänien	Tyskland
	Slovakien	Österrike
	Sverige	
	Tjeckien	
	Ungern	

Av de fem länderna hade endast England-Wales en samtyckeslag

Av de djupstuderade länderna var det endast *England-Wales* som hade en samtyckesbaserad våldtäktslagstiftning under den period som Brå studerat. Här fanns alltså inget krav på våld eller hot, utan rekvisitet för våldtäkt var uppfyllt om den andra personen inte samtyckt till sexuellt umgänge och den misstänkte förövaren inte haft rimlig anledning att tro att motparten samtyckte.

De nordiska ländernas våldtäktslagstiftningar liknade varandra i stor utsträckning, fram till 2018 (Egelström 2019, SOU 2016:60). För att ett brott skulle rubriceras som våldtäkt krävdes antingen något tvång genom våld eller hot, eller att gärningspersonen utnyttjat att offret inte kunnat värja sig. Tvångsrekvisitet var dock lågt satt och det krävdes inte att offret hade kämpat emot. I Sverige var tvångsrekvisitet uppfyllt om gärningspersonen med sin kroppstyngd förhindrat offrets rörelsefrihet eller särat på offrets ben.

De nordiska länderna hade också en likartad beskrivning av vad som kan utgöra grund för att en person ska anses ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd eller en särskilt utsatt situation (den exakta gränsen avgjordes i praxis). I den svenska lagtexten beskrevs det

som att *otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.*

Tyskland hade det starkaste kravet på tvång för att en gärning skulle anses som våldtäkt. För att tvångsrekvisitet skulle vara uppfyllt krävdes att offret försökt försvara sig mot angriparen, medan ett verbalt motstånd inte ansågs tillräckligt (Amnesty 2018 s. 10). I en genomgång av svenska våldtäktsanmälningar 2016, gällande fullbordade våldtäkter mot kvinnor i åldern 15 år eller äldre (Brå 2019b) bedömdes att hälften av målsägarna, utifrån deras egna berättelser, inte försökt att fysiskt värja sig mot övergreppet. Ofta handlade det då om att de sovit, varit kraftigt berusade eller varit paralyserade av rädsla. Dessa fall skulle alltså inte ha kommit med i statistiken med den tyska våldtäktsdefinitionen.

Vilka handlingar som inryms i våldtäktsbegreppet skiljer sig åt

Eurostat har också en vid definition på vilka handlingar som ska inrymmas i våldtäktsbegreppet: *sexual penetration, at minimum, is the penetration of the vulva, anus or mouth with any body part or object* (UNODC 2015 s.50). Länderna i Europa skiljde sig dock åt när det gäller vilka sexuella handlingar som ingick i våldtäktsbegreppet i den nationella lagstiftningen. I 17 av de 30 studerade länderna i Eurostat ingick endast samlag i definitionen av våldtäkt. I vissa av dessa länder avsågs då enbart vaginala samlag, medan det i andra länder även ingick anala och orala samlag. I andra länder inrymdes även andra handlingar i definitionen av våldtäkt, till exempel att föra in fingrar i vagina.¹²

Av de fem djupstuderade länderna hade *England-Wales* den snävaste definitionen i det här avseendet. För rubriceringen våldtäkt krävdes att en man penetrerat en annan persons mun, vagina eller anus med sin penis. Penetration med fingrar eller föremål rubricerades istället som ”assault by penetration”. Dessa brott ingår således inte i våldtäktsstatistiken under den studerade perioden.

I *de nordiska länderna* omfattade våldtäktsbegreppet fler sexuella handlingar än i *England-Wales*. I Sverige ingick *samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag*, såsom att föra in fingrar, föremål eller andra kroppsdelar i offrets vagina eller anus. Om gärningspersonens och offrets könsdelar berört varandra (även utan att penetration skett) räknas det som samlag och ingår således i våldtäktsbegreppet.

¹² Att sådana definitionsskillnader påverkar våldtäktsstatistiken illustreras av det faktum att omkring var femte våldtäktsanmälan i Sverige 2016 rörde en annan sexuell handling än samlag, definierat som penetration med penis av vagina, anus eller mun (Brå 2019 b).

Danmark och Norge hade en liknande definition av våldtäktsbegreppet. En smärre skillnad mellan länderna var att det i Sverige och Norge, men inte i Danmark, räknades som våldtäkt när offret tvingas att utföra samlag eller jämförliga handlingar med sig själv eller en tredje person.

I Tyskland var beskrivningen av de handlingar som rymms i begreppet våldtäkt mer allmänt formulerad än i de övriga fyra länderna: *sexual acts by the offender or a third person on their own person or to engage actively in sexual activity with the offender or a third person*. Exakt vad som avses med ”sexuell aktivitet” har vi inte haft möjlighet att undersöka inom ramen för den här studien.

Sexuellt umgänge med minderåriga var olagligt i alla länder – men brottet ingår inte alltid i våldtäktsstatistiken

I alla länder i Europa var det förbjudet att utföra sexuella handlingar mot barn under en viss ålder, oavsett om tvång eller samtycke förelegat. Däremot fanns skillnader mellan länderna dels vad gällde barnets ålder, dels om brottet rubricerades som våldtäkt eller något annat sexualbrott.

Enligt Eurostats riktlinjer ingår *statutory rape* (motsvarar våldtäkt mot barn, enligt svensk lagstiftning) i definitionen av våldtäkt, eftersom en minderårig person inte kan ge ett giltigt samtycke (*valid consent*) till sexuellt umgänge. Trots detta ingick inte sexuellt umgänge med minderåriga i den våldtäktsstatistik som skickades till Eurostat från följande tio länder: Skottland, Finland, Irland, Tyskland, Tjeckien, Ungern, Portugal, Slovenien, Polen och Grekland.

Att detta har betydelse för anmälningsnivån i statistiken är odiskutabelt, men exakt hur mycket det påverkar statistiken är svårt att säga. Andelen våldtäktsanmälningar som rör minderåriga offer varierar exempelvis mellan länderna. I Sverige rörde omkring en tredjedel av alla våldtäktsanmälningar 2013–2017 våldtäkt mot barn. I Tyskland tycks antalet brott som enligt svensk lagstiftning bedöms som våldtäkt mot barn, vara lika stort som antalet våldtäkter mot vuxna. Om sexuellt umgänge med minderårig skulle ingå i den tyska våldtäktsstatistiken hade alltså antalet anmälningar i Tyskland fördubblats.

Den sexuella myndighetsåldern varierade i de fem länderna

När det gäller sexuella övergrepp mot barn kan de olika ländernas lagstiftningar skilja sig åt på två sätt, som har betydelse för våldtäktsstatistiken. Det ena är vilket som är den sexuella myndighetsåldern, det andra är i vilken utsträckning övergreppen rubriceras som våldtäkt.

I *Sverige* går gränsen för den sexuella myndighetsåldern vid 15 år. Att ha samlag eller genomföra en handling jämförlig med samlag med ett barn under 15 år rubriceras som våldtäkt oavsett om tvång förelegat eller ej. Om barnet är mellan 15 och 18 år och barn till gärningspersonen, står under dess fostran eller har ett liknande förhållande till gärningspersonen, räknas det också som våldtäkt mot barn. Både våldtäkt och våldtäkt mot barn ingår i den statistik som Sverige skickar in till Eurostat.

Norges lagstiftning liknar Sveriges i stora drag, med skillnaden att åldersgränsen för lagligt samtycke till sexuellt umgänge går vid 14 år. I oktober 2015 fick Norge en ny strafflag som bland annat innebär att samlag och andra jämförbara handlingar mot barn under 14 år alltid rubriceras som våldtäkt (Kripas 2018). Tidigare hade det under vissa förutsättningar rubricerats som sexuellt umgänge med barn.

I *Danmark* rubriceras alla sexuella handlingar jämförliga med samlag mot barn under 12 år som våldtäkt. Det är också straffbart att ha samlag eller utföra jämförliga handlingar med barn mellan 12 och 15 år. Om handlingen uppfyller de generella kriterierna för våldtäkt (våld, hot eller utsatt situation) räknas det som våldtäkt och ingår i den allmänna statistiken över våldtäkt. Annars redovisas det istället som sexualbrott mot barn under 15 år. Trots att brottet "sexualbrott mot barn" inte rubriceras som våldtäkt i den nationella statistiken, ingår det tillsammans med övriga våldtäktsbrott i den statistik som Danmark skickar in till Eurostat (i enlighet med ICCS riktlinjer).

I *England-Wales* går åldersgränsen för sexuell myndighet ("age of consent") vid 16 år. Att ha samlag med barn mellan 13 och 16 år rubriceras dock inte som våldtäkt, utan som sexuell aktivitet med barn, om inte övriga rekvisit är uppfyllda (det vill säga om det funnits samtycke). För att det ska räknas som våldtäkt oberoende av om det funnits samtycke eller inte ska en man ha vaginalt, analt eller oralt samlag med ett barn under 13 år. Endast de brott som rubricerats som våldtäkt enligt nationell lagstiftning ingår i den anmälningsstatistik som England-Wales skickar till Eurostat.

I *Tyskland* går åldersgränsen vid 14 år. Att ha sex med personer som är yngre än så rubriceras inte som våldtäkt, utan som sexuellt övergrepp mot barn, och ingår således inte i den nationella våldtäktsstatistiken. Det ingår därmed inte heller i den statistik som Tyskland skickar till Eurostat. Dock tycks särskilt grova fall av sexuella övergrepp mot barn ändå rubriceras som våldtäkt, eftersom cirka 2 procent av våldtäktsoffren enligt statistiken är under 14 år.

Övriga legala faktorer

Det finns ytterligare rättsliga faktorer som påverkar anmälningssstatistiken. Dessa avser inte våldtäktsparagrafens utformning, utan handlar mer om hur rättsväsendet hanterar inkomna anmälningar. Det gäller till exempel

- hur brott begångna utomlands hanteras av rättsväsendet
- om polisen måste registrera alla brott som kommer till dess kännedom.

Det finns också andra rättsliga förhållanden som skulle kunna påverka våldtäktsstatistiken, till exempel huruvida våldtäkt lyder under allmänt åtal och hur lång preskriptionstiden är. Vår bedömning är att dessa dock har mindre betydelse för anmälningssstatistiken, och de kommer därför inte att beskrivas närmare i rapporten.

Brott begångna utomlands

I de nordiska ländernas statistik registreras även anmälningar om brott som begåtts utomlands, även om dessa inte alltid går att utreda. I England-Wales och Tyskland är principen däremot att brottet ska anmälas och utredas i det land där det har begåtts. Hur övriga EU-länder förhåller sig till dessa faktorer har inte varit möjligt att undersöka inom ramen för den här studien. Vår bedömning är dock att denna faktor har en ganska marginell betydelse för nivån på anmälningssstatistiken. Exempelvis har cirka två procent av de våldtäkter som anmälts i Sverige skett utanför Sveriges gränser, enligt kriminalstatistiken.

Legalitetsprincipen kontra opportunitetsprincipen

En faktor av större betydelse är vilka regler som finns för hur polisen ska agera när de får information om att en våldtäkt har begåtts. Sveriges modell bygger på legalitetsprincipen, vilket innebär att polisen enligt polislagen är skyldig att upprätta en anmälan vid misstanke om brott som omfattas av allmänt åtal, vilket våldtäkt gör. I andra länder, som till exempel Nederländerna, har myndigheterna större frihet att fatta beslut utifrån överväganden om kostnadseffektivitet och relevans (den så kallade opportunitetsprincipen). Detta kan antas leda till färre anmälda våldtäkter i dessa länder än i Sverige (von Hofer 2000).

Statistiska faktorer

Det kan skilja sig mycket mellan länderna när det gäller hur man för statistik över anmälda våldtäktsbrott och vad man skickar för uppgifter till Eurostat. När internationella jämförelser av polisanmälda våldtäkter görs med Eurostat som källa bör man därför ha dessa frågor i åtanke:

- Ingår försöksbrott i den våldtäktsstatistik som skickas till Eurostat?
- Bestäms underlaget för statistiken utifrån information som fanns tillgänglig vid anmälningstillfället eller vid avslutad utredning?
- Vilken enhet baseras statistiken på: enskilda brott, anmälningar eller brottsoffer?
- Om en anmälan innehåller brott av olika slag som begåtts vid samma tillfälle, räknas alla brotten?
- Om en anmälan innehåller upprepade brott av samma slag, räknas alla brotten?
- Om en anmälan innehåller ett brott som begåtts av flera gärningspersoner, räknas alla förövare?

Sverige tar inte med försöksbrott i det som skickas till Eurostat

Hur försöksbrott hanteras i kriminalstatistiken styrs både av rättsliga och statistiska faktorer. Det påverkas dels av om försök till våldtäkt är kriminaliserat, dels av hur dessa kategoriseras i statistiken.

Huruvida försök till våldtäkt är kriminaliserat i alla länderna i Eurostat har vi inte lyckats få kunskap om. Hur Eurostat förhåller sig till om våldtäktsförsök ska ingå i den statistik som länderna skickar in, är också något oklart. Det nämns varken i ICCS riktlinjer eller i den medföljande beskrivningen av statistiken (den så kallade ”metadatan”).

I alla fem länder som studerats närmare är försök till våldtäkt straffbart.¹³ Däremot skiljer det sig åt hur dessa brott kategoriseras, vilket sätter förutsättningarna för hur de kan hanteras i statistiken. Av denna anledning har vi valt att redovisa denna aspekt under statistiska faktorer.

I Sverige, Norge och Tyskland har våldtäktsförsök egna brottskoder och särredovisas i den nationella statistiken. Så är däremot inte fallet i Danmark eller i England-Wales – där skiljer man inte på fullbordade brott och försöksbrott i brottskoderna och den nationella statistiken.

¹³ I Sverige kriminaliserades försök till våldtäkt i och med brottsbalkens införande 1965 (Lindahl 2016).

Hur registreras då försöksbrott i Eurostat? I den statistik som Sverige och Norge skickar till Eurostat ingår inte försöksbrotten. De ingår däremot i statistiken från Danmark och från England-Wales, eftersom man i dessa länder inte kan särskilja försöksbrotten från de fullbordade. Även i de uppgifter som Tyskland skickar in till Eurostat ingår försök till våldtäkt – trots att de skulle ha möjlighet att ta bort dem.

Andelen försöksbrott av samtliga våldtäktsanmälningar varierar mellan de länder där det finns uppgifter om detta. I Tyskland utgör våldtäktsförsöken omkring 15 procent av alla anmälda våldtäkter. I den svenska statistiken och norska statistiken låg andelen under perioden 2013–2017 på runt 6 procent. I detta avseende leder alltså skillnader i hur brotten redovisas till att antalet våldtäktsanmälningar i Sverige och Norge underrapporteras i relation till Danmark, Tyskland och England-Wales.

Tidpunkten för när brotten mäts påverkar nivån

Eurostat har inga riktlinjer för i vilken fas av rättsväsendets arbete som brottsanmälningarna ska registreras i landets statistik (och därmed ge jämförbart underlag för Eurostat). Eurostat ber dock medlemsländerna att fylla i formulär där de ska beskriva i vilket steg i utredningsledet som uppgifter om anmälda brott registreras i landets statistik.¹⁴ Man skiljer där på tre olika registreringstillfällen. Om underlaget till statistiken upprättas i samband med polis-anmälan kallas det *inflödesstatistik*, medan *processtatistik* innebär att statistiken upprättas efter anmälningstillfället men innan utredning är slutförd. Statistiken kan också baseras på de brott som kvarstår efter avslutad utredning, och benämns då *utflödesstatistik*.

Om underlaget upprättas vid anmälningstillfället speglar statistiken polisens sätt att ta upp och kategorisera anmälares uppgifter. Polisens utredning kan senare visa att det anmälda faktiskt inte ägt rum eller inte utgör ett brott i juridisk mening. Det påverkar dock inte inflödesstatistiken; den bygger uteslutande på polisens inledande bedömning av om anmälan rör en våldtäkt.

Ju senare i utredningsledet som uppgifterna om anmälda brott samlas in för kriminalstatistiken, desto större är sannolikheten att anmälningar gallrats bort. Det resulterar i att färre våldtäktsanmälningar ingår i statistiken än i länder med inflödesstatistik (Aebi 2008, von Hofer 2000). I tabell 3 listas vilka länder som följer vilken registreringsprincip.

¹⁴ Vad länderna angett i dessa formulär redovisas i de metadata som Eurostat tillhandahåller i anslutning till kriminalstatistiken.

Tabell 3. Registreringspraxis enligt Eurostats metadata.

Källa: Eurostat.

Inputstatistik	Processtatistik	Utflydesstatistik
Belgien	Estland	Bulgarien
Cypern	Kroatien	Polen
Danmark	Lettland	Rumänien
England-Wales	Norge	Slovenien
Finland	Slovakien	Spanien
Frankrike		Tjeckien
Grekland		Tyskland
Irland		Ungern
Litauen		Österrike
Luxemburg		
Malta		
Nederländerna		
Nordirland		
Portugal		
Skottland		
Sverige		

Ovanstående tabell ger dock en förenklad bild av verkligheten. I realiteten sker någon form av bearbetning av uppgifterna mellan anmälningstillfället och den tidpunkt då statistiken upprättas, i alla närliggande länder som anses ha inflödesstatistik. Det finns också betydande skillnader mellan länder som på papperet ska ha samma registreringsprincip. Det framgår av nedanstående beskrivning av systemen i de fem djupstuderade länderna.

I Sverige ingår alla anmälningar i statistiken

När ett brott kommer till polisens kännedom i Sverige upprättas en brottsanmälan, som registreras i ärendehanteringssystemen, vilka sedan levereras till Brå. Den svenska anmälningsstatistiken bygger alltså på administrativa uppgifter som levereras elektroniskt till Brå. Vilken brottskod som valts avgör hur anmälan benämns i statistiken.¹⁵ Även uppgifter från åklagarnas ärendesystem levereras till Brå.

Hos Brå granskas och bearbetas uppgifterna innan de sammanställs till statistik. Granskningen är dock rent statistisk; orimliga värden

¹⁵ Brottskoden kan justeras av utredande myndigheter i upp till tre månader efter årets slut. Om ny information tillkommit, kan ett anmält sexuellt ofredande alltså justeras till våldtäkt, och vice versa.

kontrolleras och dubletter rensas bort. Inga anmälningar rensas bort utifrån legala eller polisiära bedömningar. Kombinationen av att Sverige följer legalitetsprincipen och har så kallad inflödesstatistik gör att nivån på anmälningstatistiken generellt blir högre. Polisen i Sverige har skyldighet att upprätta en anmälan, även om händelsen framstår som uppenbart påhittad vid anmälningstillfället. Statistiken omfattar alltså även dessa anmälningar, liksom de fall där den anmälda händelsen efter avslutad utredning läggs ned med motiveringen ”ej brott”.

Danmark, Norge och England-Wales gallrar bort vissa anmälningar

Enligt Eurostat har också Danmark inflödesstatistik, men där gör polisen vid anmälningstillfället en bedömning av om den anmälda händelsen verkligen utgör ett brott. Om det inte anses utgöra brott kan anmälan istället registreras som en ”händelse” i polisens egen statistik¹⁶, men den ingår inte i den officiella kriminalstatistiken. Jämför man den danska polisens statistik över våldtäktshändelser med den officiella danska kriminalstatistiken, förefaller det som att omkring var femte anmäld våldtäkt registreras som ”händelser” och ingår således inte i den danska statistiken.

Enligt Eurostat har även England-Wales inflödesstatistik. Systemet påminner om Danmarks, då man skiljer på rapporterade incidenter och registrerade brott. Anmälningar om våldtäkt där det förmodade offret ännu är okänt, eller inte bekräftar att det anmälda ägt rum, registreras inte som brott utan kvarstår som incidenter. De kommer alltså inte med i den officiella statistiken över anmälda brott. Samma sak gäller för anmälningar där det finns tydlig motbevisning. Om det senare framkommer att en registrerad våldtäkt inte ägt rum eller har dubbelförts, kan den avregistreras och tas då bort från statistiken (HMIC 2014). Utifrån en beräkning som Brå gjort inom ramen för denna studie gallrades omkring 20 procent av våldtäktsanmälningarna bort, antingen genom att aldrig registreras som brott eller genom att avregistreras efter avslutad utredning (så kallad ”no criming”).¹⁷ Att denna praxis kategoriseras som inflödesstatistik enligt Eurostat är enligt Brås bedömning missvisande.

Norge har så kallad processtatistik. Där skiljer man på polisens arbetsstatistik och den slutgiltiga statistiken. Polisens arbetsstatistik inrymmer *alla* anmälningar, men den slutliga statistiken omfattar inte uppenbart felaktiga anmälningar. Vid en jämförelse mellan den

¹⁶ <https://statistik.politi.dk/>

¹⁷ Baserat på data för 2016 och 2017. En anmälan kan också kvarstå som en incident eller avregistreras om våldtäkten ägt rum i ett annat polisområde. Då förs anmälan över och registreras i aktuellt polisområde. Anmälningar som av detta skäl inte räknats ingår inte i beräkningen ovan.

officiella statistiken och polisens arbetsstatistik¹⁸ tycks omkring sju procent av de anmälda våldtäkterna ha fallit bort.

Den tyska statistiken baseras på konstaterade brott efter slutförd utredning

Tyskland är ett av de nio länder som enligt Eurostat har så kallad utflödesstatistik. Har anmälan inte resulterat i en utredning, eller om utredningen konstaterar att det anmälda inte rör ett brottsligt förfarande, finns alltså inget brott att registrera. Enligt de tyska riktlinjerna täcker statistiken endast ärenden som har blivit ”tillräckligt specificerade”. Det behövs ”verifierade indikatorer” på att den anmälda gärningen är ett brott i juridisk mening, samt att plats och tidpunkt för brottet är angivna, även om de inte behöver vara exakta (PCS 2018, s. 6).

Vilken praxis som gäller för registrering av anmälningar i statistiken har stor betydelse för nivån på våldtäktsstatistiken

Av ovanstående framgår att länder som enligt Eurostats metadata anges ha inflödesstatistik på ett betydande sätt skiljer sig från varandra när det gäller regler och rutiner för registrering av anmälningar. Enligt Brås uppskattning skulle omkring var femte våldtäktsanmälan ha gallrats bort från den svenska statistiken, om polisen tillämpat samma gallringsrutiner som Danmark och England-Wales. Även i Norge, som anses ha en registreringspraxis där statistiken upprättas i ett senare led än i Danmark och i England-Wales, tycks polisen gallra bort en mindre andel av alla anmälningar än i dessa länder.

Den statistik över anmälda våldtäkter som Tyskland levererar till Eurostat består av anmälningar där brottsmisstanken kvarstår efter avslutad utredning. Hur denna mängd förhåller sig till det totala antalet våldtäktsanmälningar i Tyskland vet vi inte.

Upprättas statistiken efter slutförd utredning bygger den i högre grad på konstaterade brott. Å andra sidan kan det också innebära en risk att inte alla våldtäkter som kommit till polisens kännedom registreras, till exempel genom olika former av (otillbörlig) selektion. Detta diskuteras i nästa kapitel under rubriken ”registreringsbenägenhet”.

---

¹⁸ <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2017/strasak-2017.pdf>

De flesta länder baserar anmälningsstatistiken på enskilda brott

En faktor som har betydelse för jämförbarheten mellan olika länders anmälningsstatistik är skillnader i hur anmälningarna antalsräknas. Under den studerade perioden fanns inga riktlinjer för detta i Eurostat.¹⁹

En viktig skillnad rör vilken enhet statistiken baseras på – brott eller ärenden. De flesta av de studerade länderna, 25 av 30, räknar antalet *lagöverträdelser* (brott) och inte *polisärenden*.

Av de fem länder som Brå djupstuderat bygger fyra sin statistik på antalet brott. Däremot utmärker sig Tyskland genom att istället räkna antalet *polisärenden*, vilket innebär att en anmälan aldrig kan resultera i mer än ett (1) registrerat brott i statistiken, oavsett hur många offer, förövare eller brott som anmälan gäller.

Huvudbrottsprincipen har marginell betydelse vid våldtäkt

Det finns skillnader mellan länderna i hur man räknar när en anmälan rymmer flera olika brott som har begåtts vid ett och samma tillfälle. I vissa länder tillämpas den så kallade huvudbrottsprincipen vid upprättandet av anmälningsstatistiken, vilket innebär att endast det grävsta brottet tas med i statistiken.

Tyskland och England-Wales tillhör de tolv länder som tillämpar huvudbrottsprincipen, men Sverige, Norge och Danmark gör det inte. Denna skillnad i sättet att räkna torde dock inte ha så stor betydelse för antalet registrerade våldtäkter i statistiken, eftersom det är ett så grovt brott. De flesta andra brott som kan begås i samband med en våldtäkt har ett lägre straffvärde, förutom mord och mordförsök. Av samtliga anmälda fullbordade våldtäkter 1997 var det endast en procent som inte utgjorde huvudbrottet i anmälan, enligt en beräkning som Brå gjorde 1999.

Hur man räknar antal brott skiljer sig åt mellan länderna

Även om de flesta länder baserar statistiken på antalet lagöverträdelser kan de skilja sig åt i hur antalet brott räknas. En skillnad avser till exempel de fall där en anmälan avser upprepade brott av samma slag med samma offer och samma förövare. Dessa kan då räknas en gång eller för varje preciserat tillfälle då ett lagrum överträtts.

¹⁹ Däremot rekommenderas vissa räkneregler i instruktionerna, men det framgår också att dessa inte ska ses som officiella riktlinjer ("general guidelines"). Enligt rekommendationerna bör statistiken baseras på enskilda lagöverträdelser, huvudbrottsprincipen bör inte tillämpas, upprepade brott av samma slag bör räknas flera gånger och brott begångna av flera personer bör räknas en gång.

Huruvida upprepade våldtäktsbrott med samma offer och förövare räknas flera gånger kan ha stor betydelse för anmälningsnivåerna i statistiken över polisanmälda våldtäkter. Om till exempel en kvinna anmäler att hennes partner våldtagit henne 14 gånger under det senaste året kan det resultera i ett (1) eller 14 brott i statistiken, beroende på vilken statistisk rutin som gäller.

Tyskland och England-Wales är exempel på länder där sådana anmälningar hade räknats en (1) gång i statistiken. Enligt Eurostat tillhör Sverige tillsammans med Danmark, Norge, Belgien, Österrike, Nederländerna, Kroatien, Lettland, Litauen, Ungern, Malta, Slovenien, Polen och Grekland de länder som räknar seriebrott flera gånger.

En närmare granskning av de nordiska ländernas nationella statistik indikerar dock att Sverige är betydligt mer extensivt i sin antalsräkning än både Danmark och Norge. I dessa två länder är skillnaden inte särskilt stor mellan antalet anmälda brott och antalet målsägare samma år. I bägge länderna är de registrerade våldtäktsbrotten i genomsnitt endast fyra procent fler än de registrerade våldtäktsoffren under den studerade femårsperioden.

I Sverige kan man inte från kriminalstatistiken få fram relationen mellan antalet anmälda brott och antalet målsägare, eftersom det inte finns någon officiell målsägarstatistik. För att ändå göra en uppskattning har vi på grundval av mikrodata beräknat hur många målsägare som våldtäktsanmälningarna avsåg under åren 2013–2017. Analysen talar för att Sverige är betydligt mer extensivt i sin antalsräkning, eftersom de anmälda våldtäktsbrotten i genomsnitt är 31 procent fler än antalet målsägare. Detta styrs bland annat av enstaka ärenden som innehåller ett stort antal våldtäkter. Som exempel kan nämnas att av 6 294 anmälda våldtäktsbrott 2014 härrörde cirka 300 från ett enskilt ärende (Brå 2019c).

Hur en gruppvåldtäkt räknas varierar mellan de fem länderna

Det kan också finnas skillnader i hur anmälningarna räknas i fall med flera gärningspersoner, som vid gruppvåldtäkt. Beroende på principen för antalsräkning kan den räknas som ett eller flera brott.

Sedan 2012 är de *svenska* riktlinjerna vid en våldtäkt med flera gärningspersoner att ett (1) brott räknas för varje målsägare (RIF 2012). Samma praxis gäller i *Danmark*. Eftersom *Tyskland* räknar antalet polisärenden kan en anmäld gruppvåldtäkt inte heller där resultera i mer än en (1) registrerad våldtäkt i statistiken.

England-Wales följer däremot numera en mer extensiv antalsräkning i detta avseende. Före juli 2016 var principen att man räknade ett brott per offer, medan man nu räknar varje koppling mellan ett

offer och en förövare som ett enskilt brott i statistiken (Home Office 2019). Även Norge uppges antalsräkna varje förövare, men eftersom antalet anmälda våldtäktsbrott är så pass nära antalet våldtäktsoffer ställer sig Brå frågande till hur väl detta efterföljs i praktiken.

Hur mycket metoden att räkna varje koppling mellan ett offer och en förövare inverkar på statistiken, styrs av hur vanligt det är att våldtäkter begås i grupp och hur många som då deltar i övergreppet. Forskning visar att gruppvåldtäkter utgör mellan 11 och 19 procent av de anmälda våldtäkterna i England-Wales (da Silva m.fl 2014). Utifrån data om fullbordade våldtäkter mot kvinnor i åldern 15 år och äldre i Sverige 2016 (Brå 2019b) fanns det två eller fler utpekade förövare i 10 procent av anmälningarna. De kodade ärendena omfattade 743 målsägare och 891 utpekade förövare. Effekten av att räkna antalet förövare kan därför beräknas leda till att nivån på våldtäktsstatistiken stiger med 20 procent²⁰ jämfört med om antalsräkningen begränsas till ett brott per offer och anmälan.

Sammanfattning av formella faktorer

I detta kapitel presenterades rättsliga och statistiska faktorer som kan påverka anmälningsstatistiken. Genomgången visade att det finns stora skillnader mellan länderna när det gäller dessa faktorer. Det framgick också att båda typerna av faktorer kan ha stor betydelse för antalet anmälningar i statistiken.

Ovan redovisade vi hur sättet att föra statistik skiljer sig åt mellan de fem djupstuderade länderna. Nu vill vi försöka ge en övergripande bild av hur samtliga europeiska länder skiljer sig åt, både när det gäller rättsliga faktorer och sättet att föra statistik. Redovisningen avser de faktorer där vi fått fram uppgifter från alla länder.²¹ Det innebär att vi kan redovisa uppgifter när det gäller fem rättsliga och fyra statistiska faktorer. Följande frågor belyses i figur 6:

²⁰ Detta eftersom 891 förövare är 20 procent mer än 743 målsägare.

²¹ Hur försöksbrott och brott begångna utomlands hanteras har vi inte kunnat kontrollera för samtliga studerade länder. Vi har inte heller kunnat studera i vilken utsträckning anmälningar gallras från statistiken. Enligt Eurostats metadata räknar alla länder antalet förövare en gång. Eftersom vi vet att detta inte stämmer har vi exkluderat den faktorn från genomgången.

Figur 6. Faktorer i de europeiska ländernas lagstiftning och statistikföring som inverkar på antalet polisanmälda våldtäkter. Källa: Eurostat och EIGE.

1. Är våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserat?
2. Rubriceras sexuellt umgänge med minderåriga som våldtäkt?
3. Kan män våldtas?
4. Innefattar våldtäktsdefinitionen andra handlingar än samlag?
5. Innefattar våldtäktsdefinitionen handlingar där inget våld/hot förekommit?
6. Baseras statistiken på inflödet av anmälningar?
7. Är enheten som statistiken baseras på brott (i motsats till offer/ärenden)?
8. Räknas seriebrott flera gånger?
9. Räknas multibrottslighet flera gånger (i motsats till huvudbrottsprincipen)?

Ett jakande svar (markerat med svart bock) indikerar att formella faktorer i detta avseende bidrar till att antalet anmälda våldtäkter ökar. Nekande svar är markerade med ett grått kryss. Länderna i tabell 6 nedan listas i fallande ordning utifrån det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare 2013–2017.

Land	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sverige	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
England-Wales	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✗
Nordirland	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗
Norge	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓
Skottland	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓
Belgien	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Danmark	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Frankrike	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗
Finland	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓
Luxemburg	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓
Österrike	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓
Estland	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✗	✓
Irland	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✗	✓
Tyskland	✓	✗	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗
Nederländerna	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗
Kroatien	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✓	✗
Tjeckien	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓
Rumänien	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✗
Lettland	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗
Litauen	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓
Ungern	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✓
Malta	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✗
Portugal	✓	✗	✓	✗	✗	✓	✓	✗	✗
Spanien	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✗	✓
Cypern	✓	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✗	✗
Slovenien	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓
Polen	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✗
Bulgarien	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✗
Slovakien	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✗
Grekland	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓

Av figuren kan man skönja att det finns ett samband mellan å ena sidan ländernas lagstiftning och sätt att föra statistik och å andra sidan nivån på våldtäktsanmälningar enligt Eurostats statistik. De länder vars lagstiftning och statistikföring i flera avseenden skapar förutsättningar för att fler anmälda våldtäkter ska registreras och räknas i statistiken, har också i stor utsträckning fler anmälningar än övriga länder, och vice versa. Sverige, Belgien och Danmark är de tre länder som har svarat ja när det gäller samtliga faktorer som bidrar till fler registrerade anmälningar.

Översikten innebär givetvis en förenklad bild av verkligheten. Till exempel har länder med en samtyckesbaserad våldtäktslagstiftning likställts med länder där tvång inte krävs i situationer där offret befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. I Brås närmare granskning av fem länders lagstiftning och statistiska rutiner blev det också tydligt att frågan om hur länderna skiljer sig åt när det gäller lagstiftning och statistikföring är betydligt mer komplex än att den kan täckas av ett antal ja- eller nejfrågor.

Formella faktorer förklarar mycket av nivåskillnaden i anmälda våldtäkter mellan Sverige och Tyskland

För att kunna göra en mer djupgående analys av de formella faktorernas betydelse, har vi fokuserat på en jämförelse mellan endast två länder: Sverige och Tyskland. Brå har beräknat hur Sveriges statistik över anmälda våldtäkter hade sett ut med samma rättsliga förutsättningar och statistiska bearbetning som i Tyskland. Med hjälp av specialbeställd statistik från Brås enhet för rättsstatistik samt mikrodata från en tidigare rapport om polisanmälda våldtäkter 2016 (Brå 2019b) har den svenska anmälningsstatistiken räknats om. I viss mån har även den tyska statistiken bearbetats för att jämförbarheten ska bli så hög som möjligt.

Omräkningen har gjorts i flera steg. För det första har även försök till våldtäkt inkluderats i den svenska statistiken, eftersom dessa ingår i de uppgifter som Tyskland skickar till Eurostat. Därefter har våldtäkt mot barn exkluderats från den svenska statistiken, eftersom sexuellt umgänge med minderåriga inte rubriceras som våldtäkt i Tyskland och därför inte ingår i statistiken. Två procent av våldtäktsoffren är likväl under 14 år i Tyskland, varför dessa har tagits bort från de tyska siffrorna.

Den svenska statistiken är av inflödeskaraktär, vilket betyder att alla anmälningar ingår i statistiken. I Tyskland baseras statistiken på våldtäktsanmälningar som kvarstår som brott efter avslutad utredning. Från den svenska statistiken räknade vi därför bort de anmälda brott som direktavskrivits, som lagts ned med motiveringen ”ej brott” eller som begåtts utomlands.

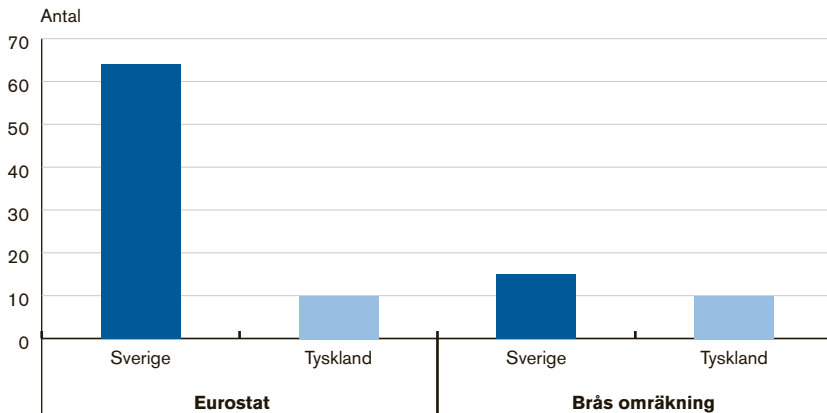
Därefter räknades den svenska statistiken om för att reflektera antalet målsägare, istället för antalet anmälda brottsändelser. Det gjordes genom att endast unika kombinationer av polisens ärendenummer och brottskod räknades. De tyska siffrorna baseras på antalet målsägare över 14 år, och inte polisärenden.

Slutligen gallrades den svenska statistiken från anmälningar som inte uppfyllde rekvisiten för våldtäkt i Tyskland. Detta gjordes utifrån uppgifter från Brås rapport om polisanmälda våldtäkter mot kvinnor över 15 år 2016 (Brå 2019b).²²

I figur 7 nedan redovisas dels den statistik över anmälda våldtäkter som Tyskland och Sverige presenterar i Eurostat, dels den ”standardiserade” statistik som Brå tagit fram enligt beskrivningen ovan. Enligt Brås beräkning skulle tre fjärdedelar av våldtäkterna i statistiken för Sverige falla bort med samma formella förutsättningar som i Tyskland.

Figur 7. Polisanmälda våldtäkter per 100 000 invånare år 2016, ojusterade och standardiserade siffror.

Källor: Eurostat och Brå.

²² Ärendena sorterades efter om (och i vilken grad) som offret, enligt egen uppgift, hade gjort fysiskt motstånd. Alternativen var "inget", "oklart", "visst" och "starkt". I omkring hälften av ärendena (som inte direktavskrivits, lagts ned med motiveringen "ej brott" eller rörde brott som begåtts utomlands) hade offret inte gjort något fysiskt motstånd. Vanligtvis rörde sig det då om situationer där offret på grund av sömn eller berusning inte kunnat värja sig. Sådana gärningar är visserligen straffbara i Tyskland, men rubricerades inte som våldtäkt. Därför gallrades också den svenska statistiken från sådana anmälningar.

Här bör framhållas att det nya måttet endast är en konstruktion för att belysa betydelsen av skillnader i lagstiftning, registreringsregler och sättet att föra statistik. Resultatet ska inte tolkas som att det ger den ”sanna nivån” när det gäller antalet anmälningar i de två länderna. Det kan finnas ytterligare skillnader som påverkar hur antalet anmälningar registreras i Tyskland, till exempel om det utöver den legitima gallringen även förekommer en gallring som går utöver vad lagen tillåter. Det ska heller inte tolkas som att Brå rekommenderar att Sverige förändrar sitt sätt att föra statistik.

Utifrån den omräkning som beskrivits ovan skulle det genomsnittliga antalet våldtäktsanmälningar per 100 000 invånare i Sverige 2013–2017 sjunka från 63 till 15. Därmed hade Sverige hamnat någonsans i mitten av listan över länder med flest våldtäktsanmälningar. Antalet hade dock fortfarande varit flera gånger högre än i länderna nederst på listan. Möjliga orsaker till detta diskuteras i nästa kapitel.

Reella faktorer

I föregående kapitel diskuterades ett antal så kallade formella faktorer, som påverkar nivån på den europeiska våldtäktsstatistiken, utan att nödvändigtvis ha något med den faktiska brottsligheten att göra. Eurostats statistik över anmälda våldtäkter utgör med andra ord inget bra kunskapsunderlag för att bedöma om risken att utsättas för en våldtäkt är högre i Sverige än i EU överlag.

Men även om alla länder i EU hade haft samma rättsliga förutsättningar och samma statistiska bearbetning, finns så kallade reella faktorer som också inverkar på jämförbarheten. Utöver hur många våldtäkter som faktiskt begås, påverkas statistiken ju också av allmänhetens benägenhet att polisanmäla dessa brott, liksom av i vad mån polisen registrerar anmälningarna enligt gällande regler.

Innan anmälningsbenägenheten diskuteras, kommer ett avsnitt där vi tar upp teorier och empiriska undersökningar om den faktiska våldtäktsbrottsligheten. Det ger en grund för diskussionen om anmälningsbenägenhet, och det belyser möjligheten att få kunskap om våldtäktsnivån i olika länder genom andra källor än anmälningsstatistik.

Slutligen undersöks de ansvariga myndigheternas benägenhet att korrekt registrera inkomna våldtäktsanmälningar, något som troligen varierar både över tid och mellan länder.

Den faktiska våldtäktsbrottsligheten

Det finns flera teorier som berör individuella riskfaktorer för våldtäkt (se t.ex. Harell m.fl. 2009). Faktorer som då brukar nämnas är missbruk, sexuell avvikelse eller psykisk störning hos gärningspersonen. Eftersom den här studien rör jämförelser av våldtäktsnivåerna i olika länder ligger fokus dock inte på sådana individuella faktorer, utan på förklaringar som ligger på en samhällslig nivå.²³

---

²³ Varje individuell faktor kan självklart tolkas i samhällsliga konsekvenser, såsom graden av missbruk i olika samhällen osv.

Exempel på strukturella faktorer som enligt forskningen har betydelse för hur vanligt det är med våldtäkt i ett land är bland annat könskvoten, dvs. förhållandet mellan antalet män och antalet kvinnor (O'Brien 1991), spridningen av pornografi (Bauserman 1996), andelen unga i befolkningen (Brå 2019a) samt tillgången och användningen av internet (Bhuller m.fl. 2013).

Ovanstående faktorer brukar dock inte ses som de mest centrala. De tre främsta samhällsliga förklaringsmodellerna till våldtäkt handlar om bristande jämställdhet mellan män och kvinnor, social desorganisering och kulturell acceptans av våld (Makin 2015). De tre teorierna kan alla sägas vara länkade till förekomsten av informell social kontroll. Med social kontroll avses de processer och mekanismer som verkar för att individer handlar i enlighet med omgivningens regler, normer och värderingar. Kontrollteorier om brottslighet fokuserar på konformitet och hur de flesta avstår från brottslighet på grund av den kontroll som det omgivande samhället eller vi själva utövar på vårt beteende (Sarnecki 2003 s. 216).

Graden av jämställdhet kan påverka antalet våldtäkter

Feministisk teori brukar framhålla att våldtäkt, och inte minst hotet om våldtäkt, är en central del av mäns överordning i samhället och ett sätt att kontrollera kvinnor (Brownmiller 1975). Huruvida ökad jämställdhet leder till fler eller färre våldtäkter råder det dock delade meningar om i forskningslitteraturen. Enligt en hypotes leder ökad jämställdhet till en minskad våldtäktsnivå, eftersom makten är mer jämnt fördelad och könsrollerna inte är lika cementerade. Andra menar att när kvinnor får mer makt och frihet kan det leda till en ”backlash” som orsakar fler våldtäkter, för att män känner att deras överordnade ställning hotas och att de därmed i högre grad realiserar hotet om våldtäkt (Bailey 1999, Brå 2008, Martin m.fl. 2006). I ett försök att kombinera dessa hypoteser fann Whaley (2001) att ökad jämställdhet i USA, i ett första skede, var förknippad med en ökad våldtäktsnivå, men att sambandet var negativt i ett längre tidsperspektiv.

Ytterligare andra forskare lyfter fram att ökad jämställdhet skulle kunna leda till fler våldtäkter, genom att den sociala kontrollen över kvinnor minskar. Det skulle öka deras frihet att röra sig fritt utanför hemmet, eller ensamma med andra män, och därmed öka antalet möten som skulle kunna medföra en risk för våldtäkt. Enligt von Hofer, som dock inte gjorde kopplingen till jämställdhet, kan man inte utesluta möjligheten att det faktiskt begås fler våldtäkter i Sverige jämfört med länder där kvinnor inte kan röra sig lika fritt, utan kontrolleras i högre grad (2000 s. 87). Skillnader i beteende-

mönster och umgängesvanor skulle alltså kunna ligga bakom reella skillnader i våldtäktsnivån.

Sociala kontrollmekanismer motverkar avvikande beteende

Den sociala kontrollen behöver dock inte enbart avse kvinnor. Det kan röra sig om att avvikande beteenden från båda könen informellt bevakas och bestraffas. Överlag anses denna typ av informella sociala kontroll som diskuteras ovan ha en *minskande* effekt på brottsligheten (Hirschi 1969). Hur stark kontrollen är styrs i hög grad av hur sammanhållet ett samhälle är.

Enligt teorin om social disorganisering kan faktorer som minskar sammanhållningen och därmed den sociala kontrollen, leda till att brottsligheten ökar. Exempel på sådana faktorer är urbanisering, skilsmässor, migration och kulturell heterogenitet (Baron och Straus 1987, Tewksbury m.fl. 2010). Svenska studier har till exempel visat att utrikesfödda misstänks för våldtäkt i högre grad än inrikesfödda (Brå 2005, Adamson 2020). En orsak kan vara att en flytt till ett annat land kan leda till en form av ”normupplösning”, genom att varken det gamla eller det nya landets sociala kontroll utövar ett starkt tryck.

Acceptansen för sexuellt våld påverkar de sociala kontrollmekanismerna

Vilken inverkan den sociala kontrollen har på våldtäktsnivån styrs också av den kulturella acceptansen för våld i allmänhet och sexuellt våld i synnerhet (Baron och Straus, 1987). Om våldsanvändning överlag ses som ett legitimt medel kan det ”spilla över” på hur samhället ser på framtvingade samlag. Och om det finns normer och värderingar som bidrar till att våldtäkt ses som acceptabelt, försvagar det den informella sociala kontrollen över sådana beteenden. Begreppet våldtäktskultur (”rape culture”) används för att beskriva en social kontext där så kallade våldtäktsmyter är djupt förankrade. I värsta fall uppmuntrar, och i bästa fall urskuldar, en sådan kultur sexuellt våld (Makin 2015).

Denna faktors betydelse för våldtäktsnivån riskerar att underskattas, eftersom de normer och värderingar som är förknippade med ett ökat våldtäktsförövande är desamma som de som bidrar till att dessa övergrepp tystas ner. På så sätt osynliggörs sambandet på en aggregerad nivå. På individnivå finns tämligen starka belägg för att tron på våldtäktsmyter är förknippad med både högre sannolikhet att begå våldtäkt (McMahon och Farmer 2011) och högre risk för att offren inte identifierar händelsen som en våldtäkt eller väljer att inte berätta om eller anmäla den (Arhens 2006).

Att mäta omfattningen av våldtäktsbrottsligheten

Anmälningss statistikens primära syfte är inte att belysa brottslighetens omfattning. Syftet är framförallt att beskriva hur många anmälningar polisen hanterar. Hur mäter man då brottsnivån i ett samhälle? De flesta kriminologer är överens om att vi aldrig kommer att kunna säga exakt hur många brott som begås (se t.ex. Skogan 1975). Ingen enskild kunskapskälla innehåller tillräcklig information, så för att dra så säkra slutsatser som möjligt om nivån på brottsligheten bör man kombinera olika källor (Brå 2012). Förutom kriminalstatistik kan det röra sig om sjukvårdsdata (Brå 2017), statistik från försäkringsbolag och surveyundersökningar om individers deltagande i och utsatthet för brott.

Brottsofferundersökningar anses överlag vara en bättre källa när man vill studera hur omfattande den faktiska brottsligheten är. I Sverige genomför Brå sedan 2006 årligen en självrapporteringsstudie om utsatthet för brott inom ramen för Nationella trygghetsundersökningen (NTU).

Brottsofferstudier påverkas av rapporteringsbenägenheten

Brottsofferundersökningar påverkas inte på samma sätt som kriminalstatistiken av faktorer som anmälningss benägenhet, lagstiftning och statistikföring. Däremot påverkas de av hur de svarande uppfattar händelser de varit med om och hur villiga de är att prata om sina erfarenheter. Detta brukar kallas rapporteringsbenägenhet och kan variera, både över tid och mellan länder. Om rapporteringsbenägenheten ökar, till exempel genom ett ökat fokus på sexualbrott i samhällsdebatten, kan det leda till förändringar i den rapporterade utsattheten som oberoende av förändringar i den faktiska brottsligheten (se till exempel Brå 2019a).

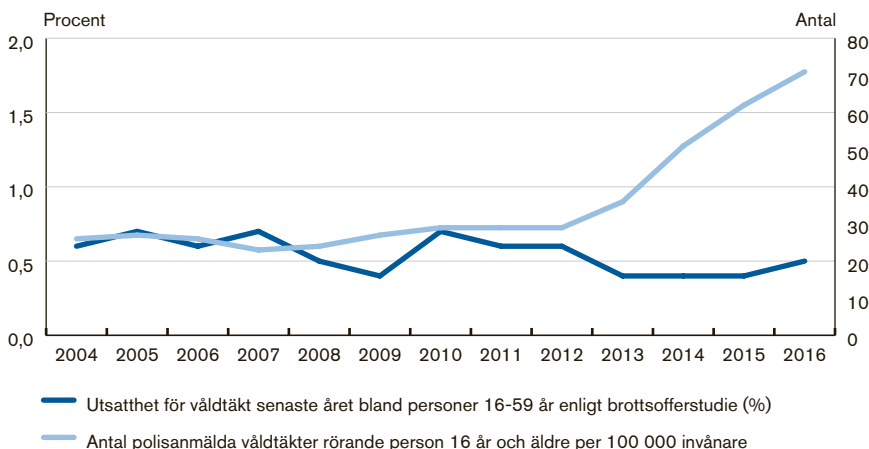
Särskilt svårt är det att mäta kvinnors utsatthet för sexualbrott, vilket har kallats den största metodologiska utmaningen inom surveyundersökningar (Smith 1987). Det hänger bland annat samman med att det rör sig om känsliga frågor som offren kan känna ett motstånd mot att tala om. Små förändringar i urval, insamlingsmetod eller frågeformulering kan få stora konsekvenser för den rapporterade utsattheten (Stefansen m.fl. 2019, Walby och Towers 2017).

För att dra bättre underbyggda slutsatser om våldtäktsbrottsens omfattning och utveckling, är det fördelaktigt att studera kriminalstatistiken och brottsofferundersökningar i anslutning till varandra. Om till exempel anmälningss statistikens visar en kraftig ökning utan motsvarande tendens i offerundersökningen indikerar det att det inte primärt är en ökad våldtäktsbrottslighet som ligger bakom utvecklingen. Detta kan exemplifieras med utvecklingen av den anmälda respektive rapporterade utsattheten för våldtäkt i England-Wales

de senaste åren (se figur 8). Diagrammet visar att andelen som i den årliga brottsofferundersökningen uppgav att de varit utsatta för våldtäkt det senaste året förblev konstant, eller till och med gick ned något efter 2012, trots att antalet anmälda och registrerade våldtäkter ökade mycket kraftigt. Det talar för att det främst var andra faktorer än en ökning av antalet våldtäkter som låg bakom ökningen av antalet anmälningar. En del av dessa faktorer har nämnts i tidigare kapitel, som att färre inkomna anmälningar gallrades bort och en förändring i antalsräkningen av brott. Andra möjliga faktorer tas upp senare i denna rapport.²⁴

Figur 8. Andel i procent som uppgivit att de blivit utsatta för en våldtäkt det senaste året, enligt en brottsofferstudie, och antalet polisanmälda och registrerade våldtäkter mot personer i åldern 16 år eller äldre, per 100 000 invånare 2004–2016.

Källa: Office for national statistics och Home Office.

Internationella brottsofferundersökningar är ovanliga

I flera länder i Europa görs regelbundet nationella brottsofferundersökningar för att studera utvecklingen av bland annat utsattheten för våldtäkt. Det är dock svårt att använda dessa nationella studier för att jämföra våldtäktsnivåerna i olika länder. För sådana jämförelser krävs för det första undersökningar som använder samma frågor och samma insamlingsmetod i alla länder som ingår; annars blir uppgifterna inte jämförbara. Och även om man använde samma metod i flera länder, skulle resultaten vara osäkra, eftersom tendensen att identifiera händelser som sexuellt våld, och villigheten att prata om

²⁴ I detta fall kompletterar de två källorna varandra på ett sätt som tydligt bidrar till förståelsen av utvecklingen. Det finns dock andra situationer där utvecklingen i de båda källorna är svårare att tolka.

det, påverkas av den sociala kontexten, och varierar därmed troligtvis mellan länder (se t.ex. Gunnarsson 2018).

Storskaliga internationella offerundersökningar om våldtäkt är dock ovanliga. Sedan 1989 har den internationella brottsofferundersökningen ICVS genomförts vid sex tillfällen, varav det senaste var 2010. Tyvärr har antalet svarande varit något begränsat i varje land, vilket påverkar tillförlitligheten i resultaten.²⁵ Den senaste internationella brottsofferundersökningen som specifikt rörde sexuellt våld genomfördes 2012, av EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA). Totalt 42 000 kvinnor²⁶, fördelade på samtliga EU-länder, tillfrågades om sina erfarenheter av könsbaserat våld (FRA 2014a). Det är ett avsevärt större urval än i ICVS undersökningar.

Svagheter och styrkor i FRA:s studie

En av fördelarna med FRA:s studie var att frågorna beskrev specifika händelseförlopp istället för att innehålla ordet våldtäkt, som kan leda till olika associationer i olika länder.²⁷ Men studien har också varit föremål för kritik, bland annat eftersom sättet att samla in data inte var detsamma i alla länder (Walby och Towers 2017). Bortfallet var också olika stort i olika länder. Den totala svarsfrekvensen var i genomsnitt 48 procent, medan den i Sverige var knappt 20 procent (FRA 2014b).²⁸

I vissa länder kunde man göra urvalet för undersökningen baserat på befintliga register. I andra länder gjordes ett geografiskt klusterurval varefter man sedan besökte adresserna och tillfrågade dem som bodde där om de ville delta i studien. Även i de flesta länder där urvalet bestämts i förväg tillfrågades respondenterna ansikte mot ansikte om de ville delta. I sex länder skedde den första kontakten på annat sätt. I Slovenien, Malta och Storbritannien²⁹ skickade man

²⁵ Ett tecken på att tillförlitligheten kan ifrågasättas är att andelen svenska kvinnor som uppgett utsatthet för sexuella övergrepp under föregående år varierar mellan 0,3 och 1,5 procent. Ibland motsvarar detta hälften av genomsnittet det året, och ibland det dubbla (Van Dijk 2007 s. 78).

²⁶ Att undersökningen enbart fokuserade på kvinnors utsatthet innebär att vissa brott i anmälningsstatistiken, såsom våldtäkter mot pojkar och män, exkluderades. Dessa brott utgör dock en så pass liten andel av samtliga anmälda våldtäkter att det inte påverkar generaliserbarheten i nämnvärd utsträckning.

²⁷ Respondenterna tillfrågades om de, sedan de fyllt 15 år, en eller flera gånger varit med om att någon tvingat, eller försökt tvinga, dem till samlag genom att hålla fast dem eller på något sätt göra dem illa. Värt att påpeka här är att frågeställningen utesluter vissa tillvägagångssätt som juridisk sett utgör våldtäkt i flera europeiska länder, inklusive Sverige.

²⁸ I en analys som Brå gjort inom ramen för denna rapport noteras ett förhållandevis starkt samband mellan insamlingsförfarandet, svarsfrekvensen och hur många som svarat att de utsatts för en våldtäkt. Korrelationskoefficienten för sambandet mellan svarsfrekvens och uppgiven utsatthet för våldtäkt var -0,52.

²⁹ I FRA:s undersökning räknades Storbritannien som en enhet, vilket innebär att England-Wales, Nordirland och Skottland inte särredovisades som i Eurostats statistik. Norge ingick inte i studien, eftersom landet inte är medlem i EU. För en norsk offerundersökning med liknande frågeställningar, se Thoresen och Hjemdal (2014).

brev och i Sverige, Finland och Danmark tillfrågades respondenterna per telefon. I dessa länder var den uppgivna utsattheten i genomsnitt högre än i länder där första kontakten skedde ansikte mot ansikte.

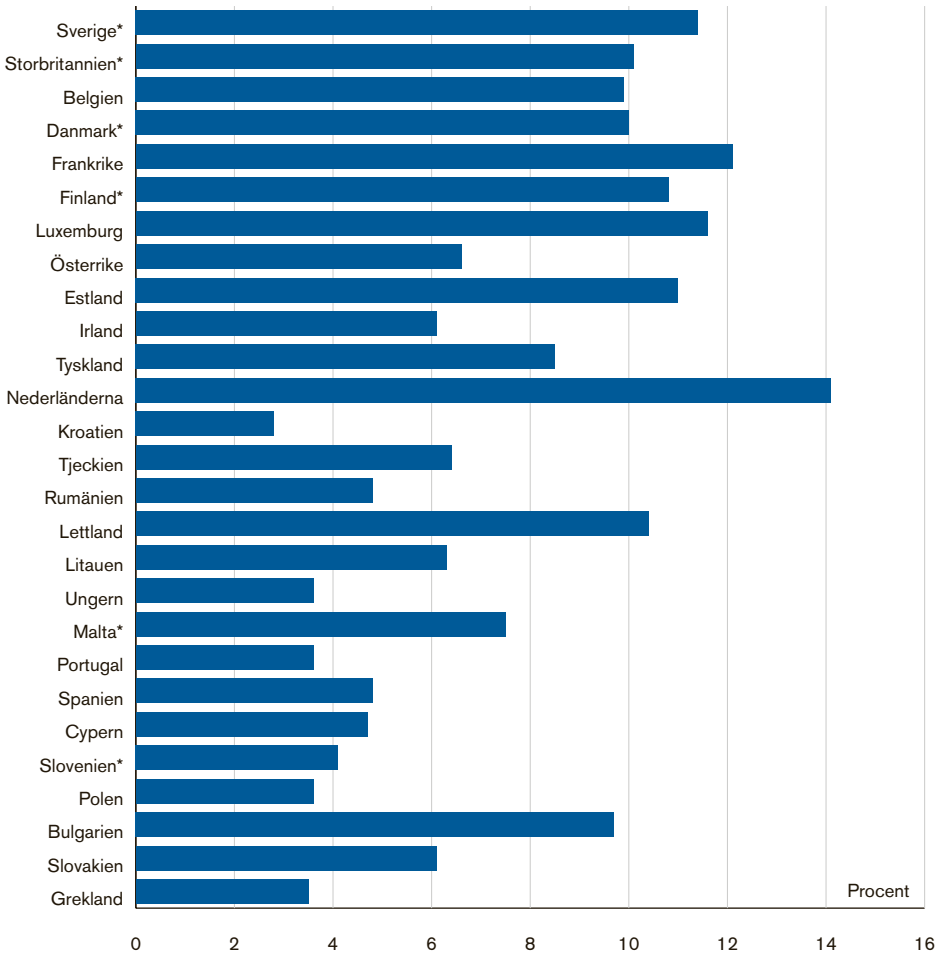
Vi bedömer ändå att FRA-studien, trots dess metodologiska brister, på ett bättre sätt än Eurostats anmälningssstatistik fångar skillnaderna i utsatthet för våldtäkt i olika länder i Europa. Den påverkas inte på samma sätt som kriminalstatistiken av skillnader mellan länderna i lagstiftning och statistikbearbetning. Resultaten i FRA-studien måste dock tolkas med försiktighet, både på grund av dess nyss nämnda brister och på grund av de möjliga felkällor som brottsofferundersökningar generellt är förknippade med.

Högst rapporterad utsatthet i Nederländerna och Frankrike

I figur 9 redovisas den andel kvinnor som i FRA:s studie uppgett att de utsatts för våldtäkt efter att de fyllt 15 år. Länder där respondenterna tillfrågades om de ville delta per telefon eller brev är markerade med en asterisk.

Figur 9. Andel kvinnor som uppgett utsatthet för våldtäkt sedan 15 års ålder.

Källa: EIGE och FRA 2014a, n=42 023.

Resultaten visar att andelen kvinnor som uppger att de utsatts för våldtäkt (se figur 9) varierar mycket mindre mellan länderna än antalet polisanmälda våldtäkter under ett år (se figur 4). Man bör dock hålla i minnet att storheten i de två källorna inte är densamma. Även tidsspannet skiljer sig åt mellan källorna.

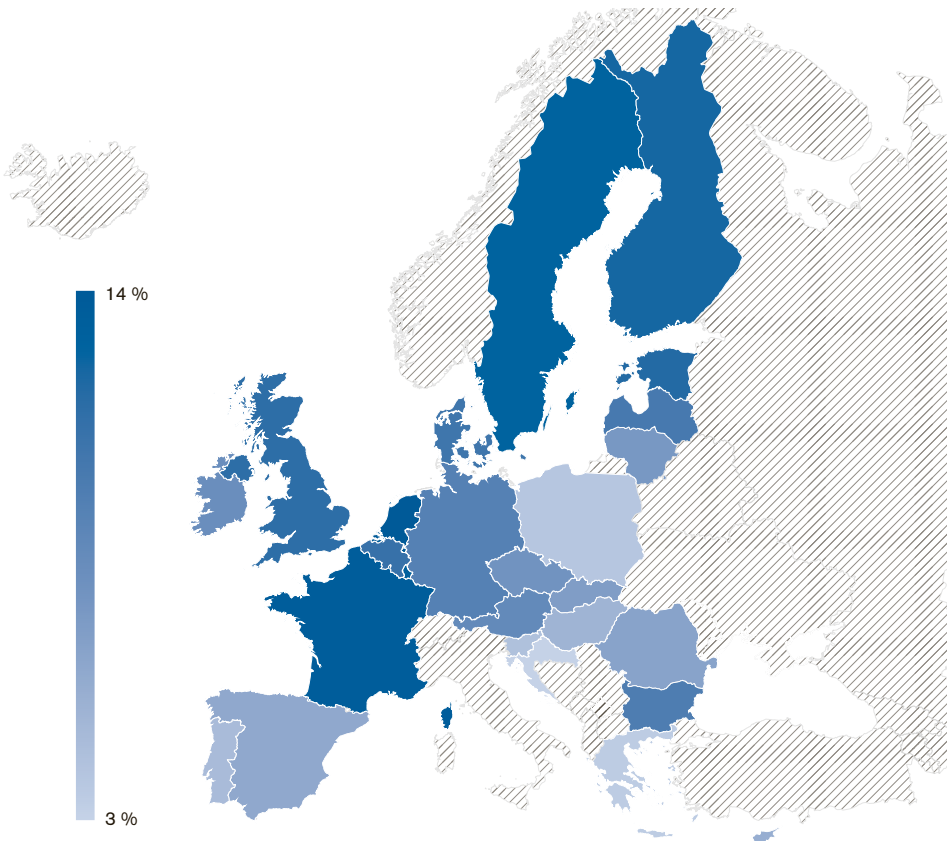
Utsattheten för våldtäkt varierar mellan 3 procent i Kroatien och 14 procent i Nederländerna. I Sverige svarade 11 procent att de utsatts för våldtäkt, vilket är den fjärde högsta siffran bland länderna i studien. I 10 av de 27 länder som redovisas ovan låg den rapporterade utsattheten för våldtäkt inom spannet 10–12 procent.

I figur 9 listas i samma ordning som i figur 4, utifrån den fallande våldtäktsstatistiken enligt Eurostat. De nordeuropeiska länderna uppvisar i genomsnitt högre nivåer än de sydeuropeiska länderna,

både i FRA:s brottsofferstudie och i Eurostats anmälningsstatistik. I bilden nedan redovisas resultatet från FRA-studien på en karta, för att synliggöra skiljelinjen mellan nordvästra och sydöstra Europa.

Ytterligare en sak som är värd att notera i anslutning till resultaten i offerundersökningen är hur få det tycks vara som anmäler sin utsatthet för våldtäkt till polisen. Om vi tar Tyskland som exempel, motsvarar de 9 procent som angett att de varit med om minst en våldtäkt sedan de fyllt 15 år drygt 3 miljoner kvinnor. Det ska sättas i relation till att endast cirka 7 500 våldtäkter anmäls (och registreras) årligen.

Figur 10. Andel kvinnor som uppgett utsatthet för våldtäkt sedan 15 års ålder.
 Källa: EIGE och FRA 2014a, n=42 023.

Strukturella skillnader kan ligga bakom olikheter i rapporterad utsatthet mellan nordvästra och sydöstra Europa

Av genomgången av teorier om samhällsliga förklaringar till våldtäkt framgick att flera olika faktorer kan inverka på våldtäktsnivån i ett land. Exakt vilken betydelse de beskrivna faktorerna har, och hur de fördelar sig på de studerade länderna, är svårt att mäta. Översiktliga analyser indikerar dock att det finns ett samband mellan den rapporterade utsattheten för våldtäkt, enligt FRA-studien, och flera av de strukturella faktorer som forskningen bedömer kan höja våldtäktsnivån.

Brå har jämfört den självrapporterade utsattheten för våldtäkt i FRA:s studie med Eurostats statistik över de andelar av befolkningen som är utrikesfödda, är under 25 år, bor i städer, använder internet dagligen och utgör ensamhushåll.³⁰ Starkast samband med utsatthet för våldtäkt hade då andelen som bor i ensamhushåll respektive dagligen använder internet (den så kallade korrelationskoefficienten var 0,65 för båda faktorerna). Strax därefter kom graden av urbanisering (0,63). Andelen under 25 år hade en korrelationskoefficient på 0,44 och motsvarande siffra för andelen utrikesfödda var 0,32. Det statistiska sambandet med rapporterad utsatthet enligt FRA är med andra ord omkring dubbelt så starkt när det gäller boendemönster och internetanvändning än andelen utrikesfödda. Här bör dock påpekas att en stark korrelation bara betyder att två faktorer samvarierar, och inte nödvändigtvis beror på ett orsakssamband. Det noterade sambandet kan ha orsakats av en tredje faktor eller bero på slumpen.

Med hänsyn till att brottsofferundersökningar är ett osäkert mått på den faktiska brottsligheten, och då särskilt FRA:s studie, bör analyserna inte tolkas som ett starkt bevis på att det faktiskt begås fler våldtäkter i nordvästra Europa. En annan förklaring kan vara att skillnader mellan länderna, i synen på sexualitet i allmänhet och sexuellt våld i synnerhet, påverkar i vilken utsträckning de som deltar i studien uppfattar händelser de upplevt som sexuellt våld och hur villiga de är att prata om det. Längre fram i rapporten kommer vi att ta upp hur länderna i Europa även tycks skilja sig åt när det gäller två ytterligare faktorer: jämställdhet och förekomsten av våldtäktsmyter (som en indikator på graden av våldtäktskultur).

En nordisk paradox

I FRA-rapporten noteras att kvinnor i länder med hög jämställdhet mellan män och kvinnor i högre grad tenderar att uppge att de

³⁰ Sambandet har beräknats utifrån Pearsons korrelationskoefficient. Korrelationskoefficienten har ett värde mellan 1 och -1, där 0 anger att det inte råder något samband, 1 står för maximalt positivt samband och -1 står för maximalt negativt samband.

utsatts för fysiskt och sexuellt våld (2014 s. 25).³¹ Att särskilt kvinnor i de nordiska länderna, som anses ha kommit längst vad gäller jämställdhet, i högre utsträckning anger utsatthet för våld inom parförhållanden har kallats den ”nordiska paradoxen”.³² Begreppet har också använts för att beskriva höga nivåer av våldtäkt i Norden (Amnesty 2019). Amnesty ifrågasätter dock om Norden kommit så långt på jämställdhetsområdet, eftersom skadliga normer och könsstereotypiska föreställningar fortfarande anses vara ”djupt förankrade i de nordiska länderna” (ibid s. 11).

Vad som ligger bakom den högre rapporterade utsattheten finns det olika åsikter om. Vissa hävdar att det rör sig om en faktisk skillnad (Gracia och Merlo 2016). Teoretiska grunder för det påståendet går att hämta i avsnittet om sociala förklaringsmodeller till våldtäkt. Där nämns att ökad jämställdhet skulle kunna leda till fler våldtäkter genom att den sociala kontrollen över kvinnor minskar, vilket skulle innebära att de spenderade mer tid utanför hemmet och ensamma med andra män (von Hofer 2000). Andra forskare förklarar sambandet med att ökad jämställdhet kan leda till en ”backlash” med ökat sexuellt våld som följd (Bailey 1999).

Men det kan heller inte uteslutas att den höga rapporterade utsattheten för fysiskt och sexuellt våld i de nordiska länderna inte beror på att kvinnor där utsätts i större utsträckning, utan på att det är mer socialt acceptabelt att prata om sådana saker där än i många andra länder (FRA 2014a s. 31). Ökad jämställdhet kan också bidra till en vidare syn på vad som ska ses som våld i sexuella sammanhang, och att kvinnor i Norden därmed ser fler händelser framför sig när de i brottsofferundersökningar ska rapportera om huruvida de blivit utsatta. Hur graden av jämställdhet samt normer rörande sexualitet och sexuellt våld kan påverka både rapporteringsbenägenhet och anmälningsbenägenhet diskuteras mer i nästa avsnitt.

Anmälningsbenägenhet

De utsattas benägenhet att anmäla våldtäkter har stor betydelse för antalet anmälda brott i statistiken. Det går inte att med säkerhet uttala sig om hur stora skillnaderna är i anmälningsbenägenhet, eftersom det är omöjligt att säga hur många våldtäkter som faktiskt begås.

³¹ En sambandsanalys mellan den uppgivna utsattheten för våldtäkt och ländernas jämställdhetsindex (EIGE 2015) indikerar också ett förhållandevis starkt positivt samband med en korrelationskoefficient på 0,66.

³² Se till exempel <https://harvardpolitics.com/world/the-nordic-paradox-gender-equity-and-sexual-assault/>

Eftersom vissa normer och värderingar enligt forskningen har betydelse för anmälningsbenägenheten, kan vi däremot studera hur pass förankrade dessa är i olika länder. Nedan presenteras dels hur normerna rörande sexuellt våld varierar mellan länderna, dels hur stort förtroendet för rättsväsendet är i olika europeiska länder.

”Våldtäktsmyter” påverkar hur vi ser på sexuellt våld

I vilken utsträckning utsatthet för våldtäkt anmäls och rapporteras styrs bland annat av allmänt hållna föreställningar om vad en våldtäkt är. I dessa sammanhang brukar man tala om våldtäktsmyter: skadliga, stereotypa eller falska föreställningar om våldtäkt, våldtäktsoffer och förövare, vilket skapar ett fientligt klimat för våldtäktsoffer” (Burt 1980 s. 217). Det kan till exempel vara föreställningar om att en våldtäkt måste innehålla våld, att offret får skylla sig själv om hen var berusad vid övergreppet eller att kvinnor ofta ljuger och anmäler någon för våldtäkt för att hämnas. Enligt Burt hänger våldtäktsmyter samman med patriarkala könsroller och maktordningar som uppmuntrar till våldtäkt; *rape is the logical and psychological extension of a dominant-submissive, competitive, sex role stereotyped culture* (ibid s. 229).

Våldtäktsmyter bidrar alltså till att upprätthålla en situation där våldtäkt är vanligt förekommande men sällan anmäls till polisen. Det sker bland annat genom felaktiga föreställningar om vad en våldtäkt är. Om bilden av en våldtäkt är att en kvinna blir överfallen av en främling, kan det leda till att gärningar som inte passar in i den mallen minimeras eller normaliseras. Det minskar troligtvis benägenheten att berätta om sådana händelser i intervjusituationer eller att anmäla dem till polisen.

En vanlig anledning att inte anmäla en våldtäkt är rädslan för att själv bli skuldbelagd (Ahrens 2006, Adolfsson 2018). Våldtäktsmyter ökar risken att offren skuldbeläggs, både av omgivningen och av sig själva (Avrin och Löfving 2018), och har betydelse för våldtäktsoffrens syn på vad en polisanmälan skulle kosta dem.

Tydliga skillnader i synen på sexuellt våld inom EU

Vilken spridning våldtäktsmyter har och hur de inverkar på anmälningsbenägenheten är av naturliga skäl svårt att mäta, men att det finns skillnader i attityder mellan länderna framkommer tydligt i Eurobarometer 449³³. I den undersökningen ställdes bland annat frågor om hur man såg på olika typer av sexuella övergrepp.

³³ Undersökningen genomfördes i EU:s 28 medlemsländer i juni 2016. Totalt 27 818 EU-medborgare intervjuades, ansikte mot ansikte och på sitt modersmål, om könsbaserat våld.

Flera frågor kan användas som grund för att bedöma hur förankrade våldtäktsmyter är i de olika länderna. Nedan följer en sammanställning av fyra frågor som Brå valt att lyfta fram. Därefter redovisas i tabell 4 hur man svarat i de deltagande länderna.

Fråga 1. I denna fråga ombeds de svarande att ta ställning till påståendet att våld mot kvinnor ofta är framprovocerat av offret självt. De fem svarsalternativen var instämmer helt, instämmer delvis, varken instämmer eller tar avstånd, tar delvis avstånd och tar helt avstånd från påståendet. I tabell 4 redovisas den andel som helt tagit avstånd från påståendet.

Fråga 2. Här skulle de svarande ta ställning till påståendet att våld i hemmet är en privat angelägenhet och ska hanteras inom familjen. I tabell 4 redovisas den andel som helt tagit avstånd från påståendet.

Fråga 3. I denna fråga skulle deltagarna svara i vilken grad de höll med om påståendet att kvinnor löper större risk att våldtas av en främling än någon de känner. I tabell 4 redovisas den andel som helt tagit avstånd från påståendet.

Fråga 4. I den sista frågan skulle respondenterna ta ställning till om det utifrån ett antal scenarion kan vara rättfärdigt att ha sex med någon utan den personens samtycke. Situationer som listades var bland annat att den andra personen var full eller drogpåverkad, hade flera sexpartners, inte tydligt sa nej eller försökte värja sig fysiskt, samt frivilligt följde med hem, till exempel efter en fest eller dejt. I tabell 4 redovisas den andel som svarat att ingen av dessa omständigheter rättfärdigar att ha sex med någon utan personens samtycke.

Svaren i undersökningen ger en indikation på i vilken utsträckning allmänheten i respektive land tar avstånd från föreställningar som bidrar till att urskulda förövare, skuldbelägga offer och begränsa vilka gärningar som definieras som våldtäkt. Troligtvis påverkar sådana attityder i vilken utsträckning den utsatta identifierar händelsen som våldtäkt och berättar om det i brottsofferundersökningar eller anmäler till polisen.

Av tabell 4 framgår att de svarande i Sverige utmärker sig genom att i klart störst utsträckning jämfört med i övriga länder ta avstånd från våldtäktsmyter.

Tabell 4. Andel i procent som tar avstånd från våldtäktsmyter.*Källa: Eurobarometer 449, n=27 818).*

Land	Fråga 1	Fråga 2	Fråga 3	Fråga 4
Sverige	73	91	60	93
Storbritannien	43	57	22	72
Belgien	48	43	22	57
Danmark	51	80	27	83
Frankrike	56	52	29	64
Finland	55	60	23	88
Luxemburg	37	58	26	58
Österrike	42	51	24	62
Estland	19	48	9	67
Irland	50	66	32	76
Tyskland	37	66	18	67
Nederländerna	67	69	39	84
Kroatien	41	48	28	54
Tjeckien	26	54	8	54
Rumänien	37	36	20	40
Lettland	8	32	6	56
Litauen	14	40	7	66
Ungern	38	61	22	50
Malta	20	45	13	62
Portugal	52	56	21	66
Spanien	64	63	30	89
Cypern	31	45	23	64
Slovenien	37	47	35	76
Polen	32	45	17	62
Bulgarien	35	30	15	49
Slovakien	14	31	8	53
Grekland	42	44	11	67

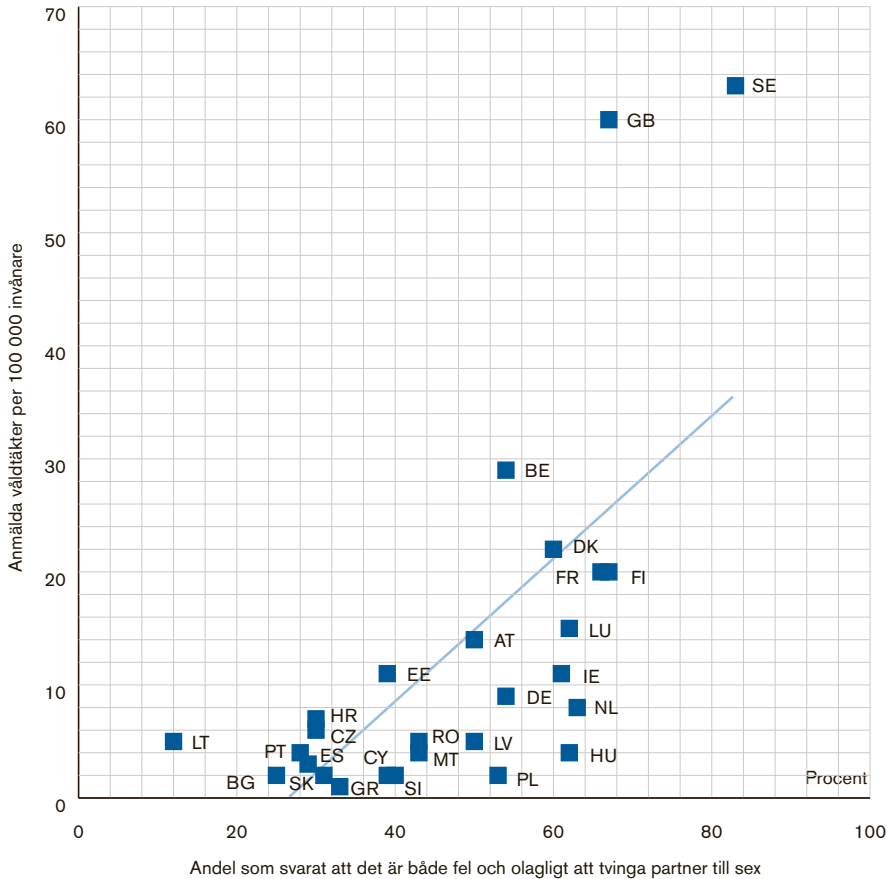
Brå har använt svaren på frågorna för att konstruera ett index över i vilken grad invånare i olika länder tar avstånd från våldtäktsmyter, vilket redovisas i tabell 5 på sidan 65. En närmare analys pekar på ett mycket starkt samband mellan graden av jämställdhet mellan könen och i vad mån man tar avstånd från våldtäktsmyter. Korrelationskoefficienten för sambandet mellan ovan beskrivna index och EIGES jämställdhetsindex är 0,8.

Hälften svarade att det är både fel och olagligt att tvinga sin partner till sex

De frågor i undersökningen som kanske bäst fångar föreställningar kopplade till anmälningsbenägenhet vid sexualbrott handlar om att de svarande ska ta ställning till om ett antal gärningar är dels rätt eller fel, dels lagliga eller olagliga. På så sätt omfattar frågorna både moraliska värderingar och kunskap om rättsliga förutsättningar. En sådan gärning som de svarande skulle ta ställning till var att tvinga sin partner till sex. I genomsnitt svarade 49 procent att det var både fel och olagligt, medan motsvarande siffra för Sverige var 83 procent.

Av figur 11 framgår att det finns ett starkt positivt samband mellan hur många i respektive land som anser att det är både fel och olagligt att tvinga sin partner till sex och antalet våldtäktsanmälningar per invånare. Längst ner till vänster i figuren ligger de länder som både har få anmälningar och en låg andel svarande som uppfattar att det är fel och olagligt att tvinga sin partner till sex. Sverige ligger högst upp och längst till höger, vilket indikerar flest våldtäktsanmälningar per invånare och högst andel som svarat att det är både fel och olagligt att tvinga sin partner till sex.

Figur 11. Samband mellan den andel som svarat att det är både fel och olagligt att tvinga sin partner till sex (källa: Eurobarometer 449, n=27 818) och det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare 2013–2017 (Källa: Eurostat). Korrelationskoefficient: 0,66, $R^2 = 0,44$.

Ett lågt förtroende för rättsväsendet kan få folk att avstå från att göra en anmälan

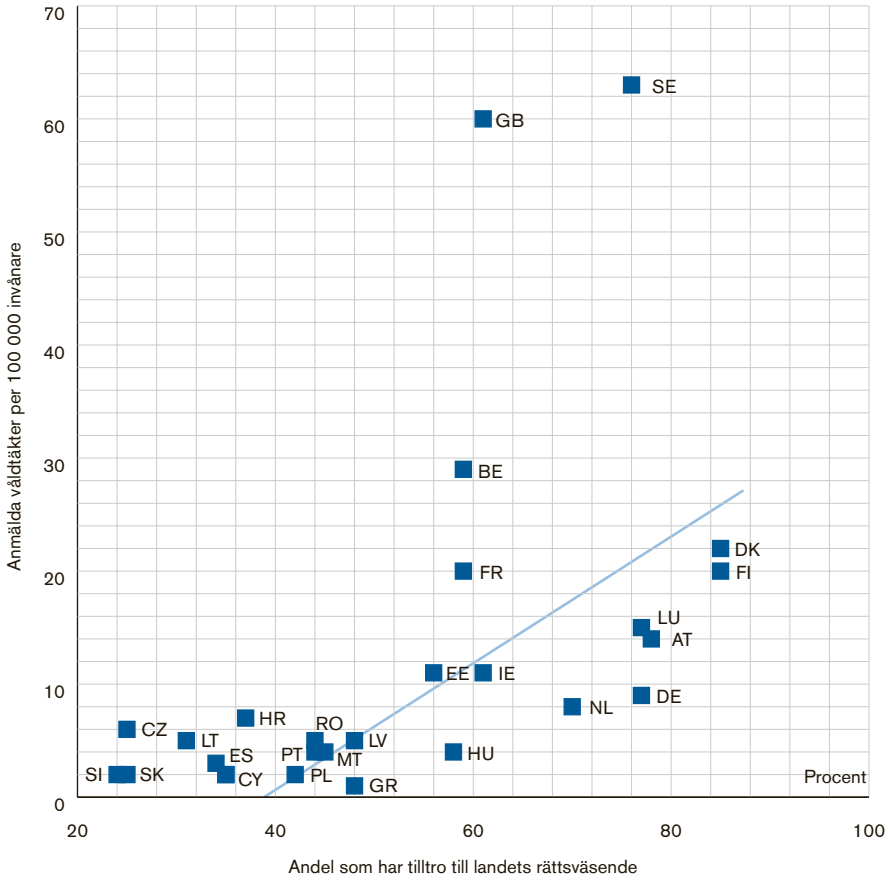
Allmänhetens förtroende för polisen och rättsväsendet har lyfts fram som en faktor med betydelse för anmälningsbenägenheten (Harrendorf 2018, von Hofer 2000). Hur stark tilltron till rättsväsendet är i olika länder har också mätts i en Eurobarometer³⁴. Jämför vi svaren i denna undersökning med statistiken över våldtäktsanmälningar i Eurostat ser vi ett positivt samband mellan hur stor andel i respektive land som har tilltro till rättsväsendet och antalet våldtäktsanmälningar per invånare. Det förefaller som att

³⁴ I Eurobarometer 385 fick 26 581 EU-medborgare svara på frågor om hur de såg på sitt lands rättsväsende. Den fråga som Brå refererar till löd "Overall, would you say that you tend to trust or tend not to trust the justice system in [det aktuella landet]?".

en viss tilltro till rättsväsendet är en förutsättning för att fler ska anmäla brott till polisen, men att ökad tilltro efter ett visst ”tröskelvärde” inte leder till fler anmälningar.

Figur 12. Samband mellan den andel som uppger att de känner tilltro till rättsväsendet (Källa: Eurobarometer 385, n=26 581) och det genomsnittliga antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare 2013–2017.

(Källa: Eurostat). Korrelationskoefficient: 0,52, $R^2 = 0,27$.

Diskrepansen mellan en genomsnittlig eller hög utsatthet för våldtäkt i FRA-studien och jämförelsevis få våldtäktsanmälningar enligt Eurostat blir förstäelig när man tar förtroendet för rättsväsendet i beaktning. Ett tydligt exempel är Bulgarien, där 10 procent av kvinnorna uppgav att de våldtagits efter 15 års ålder, men antalet våldtäktsanmälningar är väldigt lågt, runt 2 per 100 000 invånare årligen. En förklaring kan vara att två av tre svarade nej på frågan om de litade på landets rättsväsende.

Ökad utsatthet eller ökad anmälningsbenägenhet i Sverige?

För att belysa frågor om anmälningsbenägenhet kan utvecklingen i Sverige användas som en fallstudie. Sedan FRA-studien genomfördes har både antalet anmälda våldtäkter och den rapporterade utsattheten för sexualbrott i NTU ökat i Sverige. Antalet anmälda våldtäkter per invånare har gått upp med 18 procent mellan 2012 och 2018.

När Brå i en tidigare rapport analyserade sexualbrottsutvecklingen var en central fråga om utvecklingen berodde på en ökad anmälningsbenägenhet eller en faktisk ökning av antalet våldtäkter (Brå 2019b). Ett ökat fokus på sexualbrott i media och olika upprop på sociala medier framhölls som stöd för att ökningen åtminstone till en del berodde på en ökad anmälningsbenägenhet.

Faktorer som skulle kunna tala för en faktisk ökning av våldtäktsbrottligheten togs också upp, som att umgängesmonstren förändrats genom användning av så kallade dejtingappar. En omfattande invandring under perioden lyftes också fram som en möjlig förklaring till ökningen, eftersom utrikesfödda enligt forskning har en överrisk att misstänkas och lagföras för våldtäkt (Brå 2005). Frågan blev särskilt aktuell efter 2015, då både antalet utrikesfödda i befolkningen och de polisanmälda våldtäkterna ökade kraftigt.

En nyligen publicerad rapport (Adamson 2020) ger dock inget stöd för att invandringen skulle förklara ökningen av anmälda våldtäkter under perioden. Resultaten visar att utrikesföddas överrisk att misstänkas för våldtäkt minskat i takt med att våldtäktsanmälningarna ökat. Den andel av samtliga skäliga brottsmisstankar om våldtäkt som avsåg utrikesfödda personer (inklusive ej folkbokförda) minskade också från 48 till 44 procent.³⁵

Mycket talar för att anmälningsbenägenheten skiftar

Sammanfattningsvis är det mycket som talar för att anmälningsbenägenheten skiljer sig åt mellan de studerade länderna. Det går inte att fastställa med säkerhet, eftersom vi inte vet hur många våldtäkter som faktiskt begås, men många faktorer med koppling till anmälningsbenägenheten samvarierar med statistiken över anmälda våldtäkter i Eurostat.

Anmälningsbenägenheten hänger samman med företeelser som får betraktas som eftersträvansvärda, såsom jämställdhet, tilltro till rättsväsendet, en lägre tolerans för sexualbrott och större empati för sexualbrottsoffer. I tabell 5 ges en samlad bild av dels antalet

³⁵ Se figur 6 i Adamson 2020. Uppgifterna kan också laddas ned från <https://detgodasamhallet.com/rapport-om-invandring-om-brottslighet/> (tabell 12 och tabell 18).

anmälningar om våldtäkt per 100 000 invånare i alla EU-länder, dels uppgifter om jämställdhet, förtroende för rättsväsendet och attityder till våldtäktsmyter i dessa länder. Resultaten är färgkodade så att förekomsten av många anmälningar i ett land redovisas i rött, medan hög jämställdhet, högt förtroende för rättsväsendet och ett högt avståndstagande till våldtäktsmyter redovisas i grönt.

Tabell 5. Sammanställning över faktorer som kan inverka på anmälningsbenägenheten.

Land	Anmälda våldtäkter per 100 000 invånare (medelvärde 2013–2017)	Gender Equality Index 2015 (EIGE)	Andel som känner tilltro till landets rättsväsende	Index över avstånds-tagande från våldtäktsmyter
Sverige	63	80	76	100
Storbritannien	60	69	61	63
Belgien	29	70	59	40
Danmark	22	76	85	83
Frankrike	20	69	59	67
Finland	20	74	85	77
Luxemburg	15	66	77	51
Österrike	14	61	78	52
Estland	11	54	56	33
Irland	11	68	61	81
Tyskland	9	65	77	54
Nederländerna	8	74	70	93
Kroatien	7	53	37	47
Tjeckien	6	57	25	25
Rumänien	5	51	44	21
Lettland	5	56	48	8
Litauen	5	54	31	19
Ungern	4	52	58	45
Malta	4	58	45	25
Portugal	4	54	44	60
Spanien	3	67	34	88
Cypern	2	51	35	38
Slovenien	2	66	24	61
Polen	2	57	42	30
Bulgarien	2	57	35	15
Slovakien	2	52	25	7
Grekland	1	50	48	40

Registreringsbenägenhet

Slutligen kan det finnas skillnader mellan länder när det gäller polisens tendens att registrera en anmälan om våldtäkt enligt landets regelverk, vilket här benämns som registreringsbenägenhet. Detta ska inte förväxlas med de legalt korrekta skillnader i sättet att registrera brotten som redovisades i avsnitten om formella faktorer. Huruvida våldtäktsanmälningar registreras korrekt kan dock bero på både medvetna beslut och omedvetna misstag.

I kvalitetsdeklarationen över anmälda brott (Brå 2019d) står det att den enskilt främsta källan till osäkerhet är brister i polisens registrering av ett brott. Problem som uppmärksammas är angivandet av rätt brottskod och det korrekta antalet brott. Ignorerade eller felrubricerade anmälningar är av naturliga skäl svåra för Brå att identifiera och mäta. Att registreringsbenägenheten har betydelse framkommer dock av olika offentliga utredningar, inte sällan efter att grävande journalistik visat på missförhållanden. Vi har funnit exempel på detta både från England-Wales och från Danmark. Därmed inte sagt att sådana saker inte förekommer i Sverige, Norge eller Tyskland. Orsaken till att vi här tar upp bristande registreringsbenägenhet i dessa länder är att vi där funnit källor med tydliga exempel på förekomsten av sådana brister, och därför kan undersöka vilka konsekvenser det får för anmälningsstatistiken.

Under 2013 framkom det i rapporter i media³⁶ att polisen i England-Wales manipulerade kriminalstatistiken för att nå uppsatta mål. Med anledning av detta genomförde myndigheten som granskar polisens arbete, HMIC³⁷, en stor genomlysning av hur brott tas emot och registreras i landets samtliga polisområden. Inspektionen genomfördes mellan december 2013 och augusti 2014, och man fann då att en stor andel av anmälningarna gjorda under 2012–2013 inte hade registrerats som brott. Vid sexualbrott ignorerades så mycket som en fjärdedel av anmälningarna (HMIC 2014). Vidare fann man att registrerade brott i betydande utsträckning också avregistrerades på felaktiga grunder (så kallad ”no-criming”). Detta ledde till omfattande förändringar i hur polisen arbetar och statistiken förs, och från och med 2015 måste polisen föra statistik även över anmälningar som inte resulterar i ett registrerat brott. Troligen fick uppmärksamheten i media och den tillsyn som inleddes 2013 dessutom effekter på sättet att registrera redan före 2015.

³⁶ Se bland annat <https://www.bbc.com/news/uk-25002927>

³⁷ Her Majesty's Inspectorate of Constabulary

I Danmark uppmärksammades liknande missförhållanden under 2015.³⁸ Då uppdagades att polisen rutinmässigt ”gömde” våldtäktsanmälningar genom att använda andra brottskoder, så att de inte kom med i våldtäktsstatistiken. Även detta följdes av en offentlig utredning med namnet ”Respekt for voldtægts ofre” (Justitsministeriet 2016).

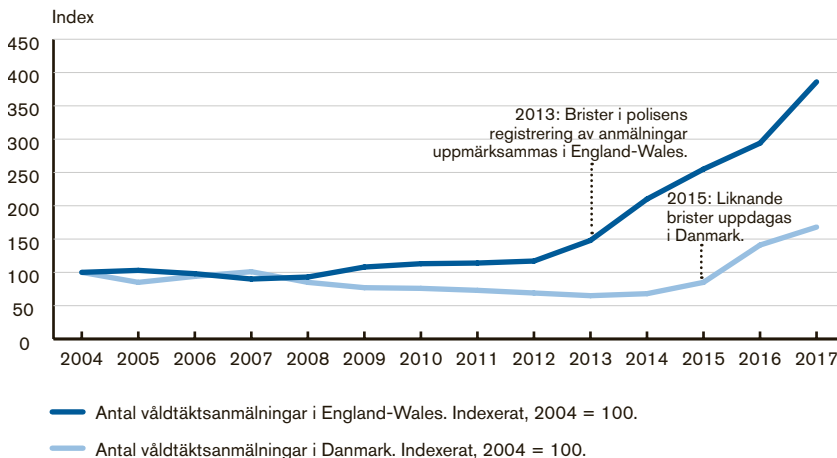
Figur 13 indikerar att uppmärksamheten kring bristerna ledde till att fler anmälningar om våldtäkt började registreras som brott, och därmed kom med i våldtäktsstatistiken, i både England-Wales och i Danmark. Det är rimligt att anta att ökad benägenhet att registrera inkomna våldtäktsanmälningar är en av förklaringarna till att England-Wales hade 80 procent fler registrerade våldtäktsanmälningar 2014 än 2012 och att antalet anmälningar i Danmark dubblerades mellan åren 2014 och 2016. I en kommentar till våldtäktsstatistiken i Eurostat skriver företrädaren för den danska statistiken:

The increase from year 2015 to year 2016 must be seen in connection with changes in the police registration practice.

Figur 13. Anmälda våldtäkter i England-Wales och i Danmark 2004–2017.

Indexerade tal.

Källa: Nationell kriminalstatistik.

³⁸ Se till exempel <https://www.thelocal.dk/20160128/hundreds-of-rapes-hidden-by-danish-police>

Sammanfattning av de reella faktorerna

I det föregående kapitlet, om så kallade formella faktorer, framgick att skillnaderna i antalet anmälda brott per invånare skulle minska markant om alla länder hade samma rättsliga förutsättningar och tillämpade samma statistiska principer.

Detta kapitel har istället berört så kallade reella faktorer, det vill säga de aspekter som gör att kriminalstatistik i sig (även om de rättsliga och statistiska förutsättningarna vore desamma i alla länder) inte är ett bra underlag för att jämföra den verkliga brottsnivån i olika länder. Det handlar då om skillnader mellan länder dels vad gäller förhållanden som kan påverka i vilken utsträckning brottsutsatta anmäler händelser till polisen, dels vad gäller brister i polisens arbete att korrekt registrera inkomna våldtäktsanmälningar.

Hur mycket dessa faktorer påverkar jämförbarheten av Eurostats anmälningsstatistik som underlag för skillnader i faktisk våldtäktsbrottslighet är svårt att säga. De stora skillnaderna i attityder kring sexuellt våld och förtroendet för rättsväsendet, den till synes ökande anmälningsbenägenheten i Sverige och ökande registreringsbenägenheten i Danmark och i England-Wales visar dock på att antalet våldtäktsanmälningar är ett resultat av många samspelande faktorer.

Uppklarade våldtäkter

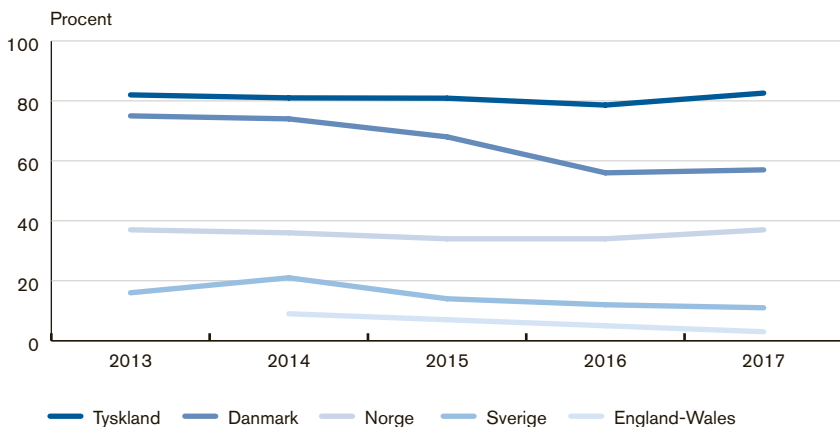
En viktig uppgift för polis och åklagare är att klara upp den brottslighet som kommer till deras kännedom, det vill säga identifiera och lagföra gärningspersonerna. Hur väl rättsväsendet hanterar uppgiften att klara upp brott mäts vanligen genom att antalet uppklarade brott divideras med antalet anmälda och registrerade brott. Exakt vad som definieras som ett uppklat brott kan dock variera, och den officiellt redovisade andelen uppklarade brott, fortsättningsvis benämnt uppklaringsprocenten, skiljer sig markant mellan olika länder. I vad mån detta beror på hur inflödet av brott beräknas, hur uppklarade brott definieras eller på skillnader i polisens effektivitet, analyseras och diskuteras i det här kapitlet. Analysen inskränker sig till de länder som också studerats närmare i jämförelsen av anmälningsstatistik: Sverige, Norge, Danmark, Tyskland och England-Wales.

Uppklaringsprocenten varierar kraftigt

När man sammanställer uppklaringsprocenten för våldtäkt, så som den redovisas i respektive lands nationella statistik, hamnar länderna i omvänd ordning jämfört med när det gäller antalet anmälningar. Tyskland hamnar överst; där klaras i genomsnitt 8 av 10 våldtäkter upp enligt statistiken. Sedan kommer Danmark, som efter ett tapp från 2015 ligger på cirka 57 procent uppklarade våldtäkter. I Norge är det statistiskt sett omkring en tredjedel av våldtäkterna som klaras upp. I Sverige varierar uppklaringsprocenten kraftigt; 2014 var den 21 och 2017 hade den sjunkit till 11. England-Wales införde ett nytt sätt att mäta uppklaringsprocenten, varför siffror för 2013 inte är med. Där har andelen våldtäkter som ansetts uppklarade sjunkit för varje år, och 2017 var den nere i tre procent.

I figur 14 redovisas nivå och utveckling för andelen uppklarade våldtäkter, så som det redovisas i respektive lands officiella nationella statistik.

Figur 14. Uppklaringsprocenten för våldtäkt enligt respektive lands sätt att räkna.
 Källa: Nationell kriminalstatistik.

Vad skulle då kunna förklara de kraftiga skillnaderna i den andel uppklarade våldtäkter som redovisas i de olika ländernas nationella statistik? I huvudsak handlar det om variationer i

- sättet att definiera vad som är ett uppklarat brott
- vilka anmälningar som ingår i inflödet av brott
- tidpunkten för när statistiken över uppklarade brott upprättas
- polisens förutsättningar och förmåga att utreda och klara upp anmälda våldtäkter.

I det följande avsnittet diskuteras skillnader mellan länderna i sättet att definiera och beräkna uppklarade brott. Därefter diskuteras ett mer jämförbart sätt att mäta resultatet av rättsväsendets arbete med våldtäkt i de fem länderna. Slutligen diskuteras den sista förklaringsmodellen kortfattat.

Sättet att beräkna uppklaring skiljer sig åt

De fem länder som studeras här skiljer sig markant från varandra när det gäller vad som räknas som ett uppklarat brott. De skiljer sig också åt vad gäller vilka våldtäktsanmälningar som de uppklarade brotten ska divideras med för beräkningen av uppklaringsprocenten, och vad gäller tidpunkten för när statistiken upprättas. Även vilka brott som rubriceras som våldtäkt kan variera. Möjligheterna att klara upp brottet kan skilja sig åt mellan olika slags övergrepp. Till exempel har våldtäkt mot barn en högre uppklaring än våldtäkter mot vuxna i den svenska statistiken. Hur uppklaringsprocenten påverkas av vilka brott som inkluderas i våldtäktsbegreppet ligger dock utom ramen för den följande analysen.

Sverige baserar uppklaringsprocenten på alla anmälningar

I Sverige räknas ett brott som personuppklarat när polis eller åklagare i sitt avslutande beslut knutit en gärningsperson till brottet genom att antingen ha beslutat om åtal, utfärdat strafföreläggande (böter som inte döms ut i domstol) eller meddelat åtalsunderlåtelse³⁹.

I våldtäktsfall förekommer i princip inte strafförelägganden eller åtalsunderlåtelser, så personuppklaring är då i regel liktydigt med åtal. Om den som misstänkts för våldtäkten är 14 år eller yngre innebär det att brottet inte kan klaras upp, eftersom personer under 15 år inte är straffmyndiga. Tyvärr finns det inga uppgifter om hur vanligt det är med misstänkta under 15 år, eftersom registreringen av dessa personer vid misstanke om brott bedöms vara av för osäker kvalitet för att utgöra en grund för officiell statistik (Brå 2019e).

När man räknar fram personuppklaringsprocenten utgörs nämnaren i ekvationen av samtliga handlagda brott, det vill säga anmälda brott där polis, åklagare eller annan utredande myndighet har fattat ett beslut under referensåret som innebär att handläggningen av brottet avslutas. Registreringen av om ett brott personuppklarats eller inte görs således inte förrän ärendet avslutats. De handlagda brotten kan ha anmälts under referensåret, men de kan också ha anmälts tidigare. Liksom i anmälningsstatistiken görs ingen gallring här, utan alla anmälningar ingår, även i de fall där man konstaterat att det förfarande som anmälts inte var brottsligt.

Beräkningen av uppklarade brott följer samma princip som anmälningsstatistiken. Om ett ärende innehåller 10 våldtäkter som leder till åtal, resulterar det alltså i 10 uppklarade brott.⁴⁰ Att Sverige räknar andelen *brott* som går till åtal, i motsats till andelen ärenden, kan leda till att uppklaringsprocenten blir högre. Det framkom av en tidigare Brårapport om våldtäkter från anmälan till dom (Brå 2019b). Enstaka ärenden som rymmer ett stort antal uppklarade våldtäkter, ofta inom ramen för en nära relation, kan ha stor inverkan på uppklaringsprocenten. I kvalitetsdeklarationen över handlagda brott (Brå 2019d) anges också att det 2018 förekom tre våldtäktsärenden som innehöll ett stort antal våldtäktsbrott, vilket hade en ökande effekt på personuppklaringsprocenten. År 2017 handlades å andra sidan ett ärende med ett stort antal våldtäkter som hade en

³⁹ Åtalsunderlåtelse innebär att en åklagare beslutar att inte väcka åtal mot en person, trots att den har begått ett brott. Det får inte finnas några tveksamheter om att den misstänkte är skyldig, varför åtalsunderlåtelse i princip kräver att brottet är erkänt.

⁴⁰ Eftersom en våldtäkt som begås av flera personer endast räknas som ett brott, men kan generera flera beslut redovisas dock endast ett beslut per brott. Vilket beslut som redovisas bestäms utifrån en huvudbeslutsprincip där åtalsbeslut kommer först, följt av beslut om strafföreläggande, beslut om åtalsunderlåtelse, beslut om förundersökningsbegränsning samt övriga beslut. På så sätt kan en anmäld (grupp-)våldtäkt inte resultera i mer än ett uppklarat brott.

minskande effekt på personuppkläringen det året, eftersom det inte klarades upp. Det stora inflytande som enstaka stora ärenden kan ha gör att personuppkläringens procenten kan svänga kraftigt från år till år.

England-Wales följer upp resultat tre månader efter årets slut

Fram till 2013 hade man i England-Wales ett system för uppföljning av polisens arbete som framförallt baserades på om anmälningen ledde till någon form av sanktion (åtal, varning, böter osv.). Enligt det nya ramverket mäter man istället en rad olika *utfall* (Home Office 2013). Även om syftet delvis är att komma ifrån den pinnjakt som den här typen av verksamhetsstatistik kan leda till, finns det även i det nya ramverket utfall som används, inte minst av media, för att bedöma polisens effektivitet. Det man mäter då är hur stor andel av de anmälda brotten som leder till att någon blir lagförd (*charged/summonsed*). Vid allvarlig brottslighet, såsom våldtäkt, innebär det i princip alltid att man blir åtalad. Till skillnad från Sverige, där gränsen för straffmyndighet går vid 15 år, kan barn åtalas från 10 års ålder.

Något som också har betydelse för hur hög uppkläringens procenten blir, är vilken siffra man dividerar de uppklarade brotten med. Även om två länder har samma antal uppklarade brott, blir uppkläringens procenten olika hög beroende på hur många anmälda brott som registrerats.

I England-Wales mäter man hur stor andel av de anmälda brotten under referensåret som blivit uppklarade *tre månader efter referensårets slut*. Anmälningensstatistiken utgår från räkenskapsår som sträcker sig från april till mars. Uppföljningen av anmälningarna som gjordes april 2017 till och med mars 2018 publicerades i juli 2018. De brott som inte är färdigutredda kan då inte komma med bland de brott som räknas som uppklarade, men ingår i nämneren. Detta får stor betydelse för statistiken över uppklarade våldtäkter, där 35–45 procent av anmälningarna inte är färdigutredda när mätningen görs. Det här sättet att räkna leder alltså till att den uppkläringensprocent som redovisas i England-Wales blir mycket lägre än i övriga länder.

Som beskrevs i avsnittet om statistiska faktorer, ingår inte alla anmälningar i inflödet av brott som ska klaras upp. Okonfirmerade eller motbevisade anmälningar gallras från statistiken, vilket påverkar uppkläringens procenten i ökande riktning.

Norges definition av uppklarade brott är bredare än Sveriges

Den norska definitionen av uppklarade brott är bredare än den svenska, eftersom den omfattar fler utfall än de som i Sverige räknas som lagföring. Till exempel räknas även brott där åtalet läggs ned som uppklarade. Om en icke straffmyndig person knyts till brottet räknas det också som uppklarat, i motsats till i Sverige. Den bredare definitionen av uppklarade brott bidrar till att uppklaringsprocenten blir högre än i Sverige. År 2017 var den officiella uppklaringsprocenten för våldtäkt 37 procent i Norge. Den skulle dock ligga på 21 procent om det i Norge, som i Sverige, bara var brott som leder till åtal som definierades som uppklarade.

Liksom i Sverige görs beräkningen på avslutade ärenden. Men till skillnad från Sverige baseras uppklaringsprocenten i Norge inte på alla anmälningar, utan endast sådana där en utredning har inletts. Utredningar där det konstateras att det anmälda inte utgör ett brott exkluderas också från det inflöde av brott som uppklaringsprocenten baseras på.

Danmark mäter anmälningar som leder till en skälig misstanke

I Danmark använder man inte begreppen uppklaringsprocent. Man redovisar istället *sigtelseprocenten*, vilket betyder den andel av alla anmälningar som resulterat i att någon blivit skälig misstänkt för brottet. Det är alltså ett betydligt vidare begrepp än det som används i Sverige och i England-Wales. Så vitt Brå har kunnat utläsa kan även icke straffmyndiga bli skäligen misstänkta.

Liksom i England-Wales och Norge påverkas *nämnares* storlek av att en del av de faktiska anmälningarna inte registreras som brott. Som beskrivits ovan påverkas även antalet registrerade anmälningar av om polisen följer de regler som finns för registrering av brott. Under 2015 uppdagades det att polisen felrubricerade anmälda våldtäkter som inte ansågs kunna klaras upp, så att de inte kom med i statistiken.⁴¹ Det kan sättas i samband med att andelen anmälningar som lett till att någon blev skäligen misstänkt för våldtäkt var 74 procent 2014, men hade sjunkit till 56 procent 2016.

Statistiken baseras på den gallrade anmälningsstatistiken för referensåret och upprättas en månad efter årets slut, i syfte att få med information om huruvida någon misstänkts för brottet. En studie av den danska statistikcentralen visade att den andel våldtäktsanmälningar

⁴¹ Se till exempel <https://nyheder.tv2.dk/krimi/2015-11-11-kritik-af-politiet-et-hav-af-voldtaegterholdes-skjult-i-statistikken>

år 2016 som resulterat i att en skälig misstänkt knutits till brottet, skulle ha stigit från 56 till 58 procent om man hade väntat två år med datauttaget.

Tysklands sätt att mäta uppklaring leder till högst uppklaring

I Tysklands kriminalstatistiska riktlinjer definieras ett uppklarat brott på följande sätt (deras engelska översättning):

A solved (cleared up) case refers to an offence which, based on investigative results, was committed by at least one suspect whose rightful personal details have become known.⁴²

Exakt hur stark denna misstankegrad behöver vara är svårt att säga. Ett sätt att uppskatta det är att beräkna hur stor andel av de misstänkta personerna som också döms för brottet. Om vi jämför statistiken över personer som misstänkts respektive dömts för våldtäkt ett givet år, är antalet misstänkta personer i genomsnitt tio gånger större än antalet dömda. Att endast 10 procent av de ”uppklarade” ärendena resulterar i att någon faktiskt straffas för brottet, illustrerar att den officiella definitionen skiljer sig markant från vad som enligt gängse språkbruk i Sverige brukar betraktas som ett uppklarat brott.

En annan faktor som leder till att uppklaringsprocenten i Tyskland är högre än i Sverige är att det som ingår i nämnaren, när man räknar fram uppklaringsprocenten, är mer selekterat än i Sverige. Som framgick i förra avsnittet, sorterar polisen bort anmälningar om händelser som inte kan verifieras eller som efter en utredning inte bedöms vara våldtäkter i juridisk mening.

Ett annat sätt att mäta andelen uppklarade brott

Eftersom länderna skiljer sig åt, avseende både vad som räknas som ett uppklarat brott och vad som ingår i de registrerade brotten, kan man inte på ett meningsfullt sätt jämföra länders officiella statistik över andelen uppklarade brott. Att Tyskland år 2017 redovisar en uppklaringsprocent på 83 procent, medan motsvarande siffra för England-Wales är 3 procent, kan inte tolkas som att den tyska polisen är 28 gånger mer effektiv.

För att få fram en mer rättvisande bild har Brå räknat om ländernas statistik om uppklarade våldtäktsbrott, så att de bygger på så likartade principer som möjligt. Utgångspunkten har varit de brott som i den nationella statistiken ingår i kategorin våldtäkt. Den enhet som beräkningen baseras på är personer och inte brott (händelser).

---

⁴² PCS Guidelines 2018.

För att göra inflödet av brott mer jämförbart mellan länderna, har vi från den svenska anmälningssstatistiken exkluderat de anmälningar som direktavskrivits eller där utredningen lagts ned med motiveringen ”ej brott”. Den norska målsägarstatistiken har också gallrats i motsvarande utsträckning.

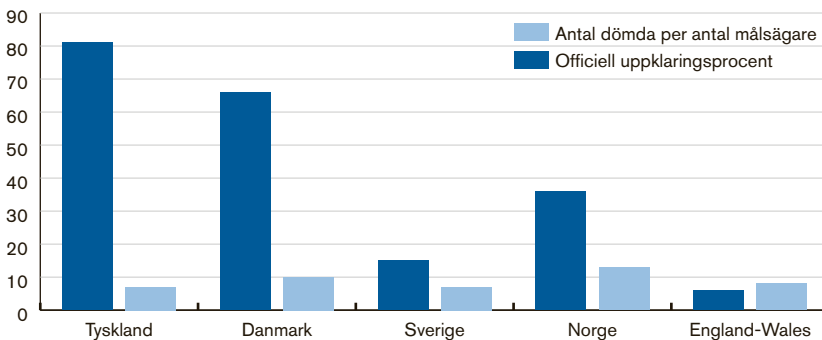
I omräkningen definieras uppklarade brott som att en person dömts för det anmälda brottet i domstol, vilket enligt Brås bedömning är det internationellt mest jämförbara måttet på ett uppklat brott. Kraven för en fällande dom varierar mindre mellan olika länder än beviskraven för att någon ska misstänkas eller åtalas för ett brott. Den standardiserade uppklaringsprocenten mäter alltså antalet *personer* som under ett visst år dömts för våldtäkt, i relation till antalet *personer* som gjort en anmälan om våldtäkt som utretts av polisen.⁴³

Här bör påpekas att det inte per definition är samma population brott som ingår i täljaren och i nämnaren. En anmälan om våldtäkt kan ju leda till att någon döms för brottet först efterföljande år.

I figur 15 redovisas den genomsnittliga andelen uppklarade våldtäktsbrott under perioden 2013–2017 enligt två sätt att räkna. De ojusterade siffrorna kommer från varje lands nationella statistik över uppklarade våldtäkter. De standardiserade siffrorna visar Brås omräkning av uppklaringen enligt ovan nämnda principer.

Figur 15. Officiell andel uppklarade våldtäkter och antalet dömda i relation till antalet målsägare i utredda och konstaterade våldtäktsärenden, genomsnitt 2013–2017.

Källa: Nationell kriminalstatistik och Brå.

Med Brås omräkning av uppklarade våldtäkter är andelen, föga förvånande, mycket lägre. Det här sättet att räkna innebär en mycket snävare definition av vad ett uppklat brott är. Det framgår tydligt att skillnaderna mellan länderna också blir avsevärt mindre om man räknar på ett mer likartat sätt. I Sverige och Tyskland ligger den

⁴³ Exklusive utredningar som lagts ned med motiveringen att det anmälda ej utgör ett brottsligt förfarande.

standardiserade uppkläringen på sju procent. I England-Wales är den åtta procent, och i Danmark tio procent. Bäst siffror uppvisar Norge, med en uppkläring på i genomsnitt 13 procent.

Svårt att jämföra polisens effektivitet

Viktigt att ha i åtanke är att Brås jämförelse av andelen uppklarade våldtäkter inte är någon exakt beräkning. Omräkningen har innefattat flera antaganden, och är också beroende av ländernas nationella statistik över antalet målsägare och dömda personer. De kvarstående skillnaderna ska med andra ord inte övertolkas. Syftet har inte varit att noggrant undersöka polisens effektivitet att klara upp anmälda våldtäkter i de olika länderna, utan framförallt att belysa hur de stora skillnaderna i redovisad uppkläringprocent styrs av olika sätt att definiera och beräkna andelen uppklarade våldtäkter.

Hur många brott som klaras upp påverkas naturligtvis inte bara av skillnader i sättet att räkna, utan även av hur effektivt polisen arbetar med utredningar om våldtäkt. Vi vet från tidigare studier att kvaliteten i polisens arbete kan påverka om en våldtäkt klaras upp eller inte (se t.ex. Brå 2019b). Det handlar till exempel om att bedriva utredningen snabbt, att göra noggranna tekniska undersökningar och säkra spår, att dokumentera eventuella skador på offret, att förhöra målsägare, misstänkta och relevanta vittnen och att då ställa ”rätt” frågor.

Viktigt i detta sammanhang är också att polisen har tillräckligt med resurser för att kunna arbeta på detta sätt med våldtäktsutredningar. Hur mycket resurser som behövs beror på den anmälda våldtäktsbrottslighetens omfattning. Det torde krävas avsevärt större polisresurser per invånare i England-Wales än i Tyskland för att nå upp till samma uppkläring, eftersom antalet anmälningar per invånare är betydligt mindre i Tyskland.

Tyvärr saknas dock aktuella studier som på ett jämförbart sätt undersökt kvaliteten i polisens arbete med våldtäkter i de fem länderna. När det gäller ländernas polisiära resurser totalt sett finns i och för sig internationella jämförelser. Men eftersom man inte vet hur stor andel av dessa resurser som läggs på att utreda just våldtäkter, säger de inte så mycket i detta sammanhang.

Att andelen uppklarade våldtäkter skiljer sig åt även med Brås omräknade statistisk ska alltså inte övertolkas. Däremot kan man slå fast att andelen bör kunna höjas både i Sverige och i andra europeiska länder.

Sammanfattande synpunkter

I den här rapporten har vi analyserat Eurostats kriminalstatistik som kunskapsunderlag för internationella jämförelser av våldtäkt. Vi har också granskat skillnader i hur rättsväsendets arbete med att klara upp anmälda våldtäkter beskrivs i nationell statistik. Vi har belyst möjliga felkällor och undersökt alternativa vägar för att få fram ett bättre underlag för internationella jämförelser. Det mest påtagliga i genomgången är kanske hur svårt det är att mäta våldtäktsbrottslighetens omfattning, särskilt i ett internationellt perspektiv. Men det betyder inte att man inte ska försöka.

Värdefullt att mäta och jämföra våldtäktsbrottsligheten

Att mäta och jämföra omfattningen och utvecklingen av våldtäktsbrottsligheten kan vara värdefullt på många sätt. Våldtäkt är ett allvarligt brott som ofta står i fokus i media och i den allmänna samhällsdebatten. Frågan är också stark kopplad till känslan av trygghet. Studier av våldtäktsnivån kan utgöra ett viktigt empiriskt underlag när forskare vill pröva hypoteser om samhälleliga orsaker till våldtäkt. Det är också ett viktigt underlag för kriminalpolitiska beslut. Att mäta och jämföra förekomsten av våldtäkt i olika länder kan ge kunskap som kan bidra till att bekämpa sådana brott. Berliner (1992) uttryckte det på följande sätt:

Numbers are central to developing a societal response to a social problem. Establishing the frequency of a problem has everything to do with how seriously it is taken.

Det finns med andra ord flera skäl till att mäta och jämföra våldtäktsnivåerna i Europa. Att uppmärksamma och bekämpa förekomsten av sexuellt våld är också viktigt ur ett jämställdhetsperspektiv. Våldtäkt är ett brott som framförallt drabbar kvinnor och nästan uteslutande förövas av män. Utsatthet för sexualbrott kan få allvarliga och långvariga psykosociala konsekvenser. Rädslan för att utsättas är utbredd, framförallt bland kvinnor, och kan inverka negativt på deras vardag.

Problem vid jämförelser baserade på Eurostats anmälningstatistik

Den vanligaste källan vid sådana jämförelser är Eurostats statistik över anmälda brott. Enligt den statistiken har Sverige, tillsammans med England-Wales, flest våldtäktsanmälningar per 100 000 invånare i Europa. En komplikation när man ska använda denna statistik är att ländernas uppgifter inte är jämförbara. Detta eftersom formella faktorer, som till exempel lagstiftning och sättet att registrera och räkna antalet anmälda brott, skiljer sig åt mellan länderna. Därtill kommer problemet att alla brott inte anmäls och anmälningsbenägenheten kan vara olika hög i olika länder. Svårigheterna är särskilt stora när det gäller våldtäkt, eftersom det troligen kan vara stora skillnader länderna emellan både vad gäller om offren ens identifierar upplevda händelser som våldtäkter och vilken ”kostnad” offren upplever att det innebär att anmäla dem.

Man bör därför undvika att okritiskt använda Eurostats statistik över anmälda brott som mått på den faktiska brottsligheten. Det kan leda till missförstånd och missvisande forskningsresultat, och i värsta fall innebära att politiska beslut fattas på felaktiga grunder.

Välgjorda brottsofferundersökningar ger en bättre bild

Van Dijk (2015) förespråkar att man istället baserar jämförelser av brottsnivåer på internationella offerundersökningar:

The use of Eurostat's police figures of recorded crime will inevitably result in erroneous conclusions, for example that levels of crime are consistently highest in Northern Europe and lowest in Bulgaria and Romania. Without a standardized victimization survey, EU policies on crime and public safety will continue to be designed, implemented and evaluated without a proper knowledge base.

Därmed inte sagt att internationella offerundersökningar, hur väl de än genomförs, saknar möjliga felkällor. Även här finns det ett mörkertal, som dessutom kan variera mellan länderna. För det första faller de som väljer att inte delta i undersökningen bort. Hur deras medverkan hade påverkat resultatet kan vi inte veta. För det andra kan benägenheten bland de svarande att rapportera vad de varit med om skilja sig åt. Till exempel kan det vara svårare att identifiera sådant man upplevt som sexuellt våld, om man bor i ett land där så kallade våldtäktsmyter är starkt förankrade. De allmänna attityderna till våldtäkt kan också minska villigheten att öppet prata om sin utsatthet i en intervjusituation. Därför bör även internationella jämförelser av brottsofferundersökningar tolkas med försiktighet.

Europeiska undersökningar om utsatthet för sexuellt våld är ovanliga. Den senaste genomfördes av FRA år 2012. Trots dess uppmärksammade metodologiska brister anser vi att FRA:s studie ändå är en bättre källa än Eurostats anmälningssstatistik för att jämföra utsattheten för våldtäkt i Europa. Detta då resultaten i mindre utsträckning påverkas av skillnader i lagstiftning, statistisk bearbetning och faktorer som kan påverka anmälningssbenägenheten, till exempel förtroendet för rättsväsendet. Den måste dock användas med stor försiktighet. Att FRA:s studie gjordes för så pass länge sedan innebär också att det finns en risk att resultaten är daterade.

Inget stöd för påståendet att Sverige skulle ha ovanligt mycket våldtäkter

Vad kan vi då säga om hur många våldtäkter som begås i Sverige jämfört med övriga Europa? I kapitlet om formella faktorer uppskattade vi att Sverige, om de rättsliga förutsättningarna och den statistiska bearbetningen hade varit desamma som i Tyskland, skulle hamna ungefär i mitten av skalan över anmälningssstatistiken i Eurostat. Sverige sticker heller inte ut i FRA:s undersökning när det gäller andelen kvinnor som uppgett att de någon gång utsatts för en våldtäkt. Av totalt 27 länder i undersökningen tillhör vi de 10 där den uppgivna utsattheten ligger mellan 10 och 12 procent. Det finns med andra ord inget stöd för att Sverige skulle avvika markant från andra länder i nordvästra Europa när det gäller våldtäktsnivån.

Enligt både den justerade anmälningssstatistiken och offerundersökningen är det dock fler kvinnor som utsätts för våldtäkt i Sverige än i länder i södra och östra Europa, såsom Spanien, Portugal, Polen och Grekland. Det går inte att utesluta att dessa skillnader beror på att det faktiskt begås fler våldtäkter i Sverige. Dock skulle det som sagt också kunna bero på att våldtagna kvinnor i Sverige är mer benägna att både polisanmäla och att tala om det i en offerstudie (och även mer medvetna om att det som de har utsatts för är ett sexuellt övergrepp och därmed brottsligt).

I detta sammanhang är det dock viktigt att understryka att våldtäktsnivån i Sverige måste tas på stort allvar och inte förminskas. Genom de studier som rapportförfattarna medverkat i framstår det tydligt att dessa brott kan lämna djupa sår. De är också förknippade med påtagliga samhällskostnader i form av förlorad arbetstid, sjukvård och kriminalvård. Även för de som inte har utsatts kan rädslan för våldtäkt inverka menligt på vardagen. Därför är det av yttersta vikt att samhället fortsätter arbetet med att motverka det sexuella våldet. I det sammanhanget kan nämnas Brottsoffermyndighetens informationskampanj Av fri vilja, Polismyndighetens satsningar rörande mäns våld mot kvinnor (t.ex. Initiativ gryning) samt Kriminalvårdens nya behandlingsprogram mot sexualbrott, Seif.

Brås samlade bedömning

Den samlade bedömningen från Brå är att det inte finns någon helt felfri kunskapskälla för att kunna jämföra länder när det gäller förekomsten av våldtäkt. Både anmälningsstatistik och brottsofferundersökningar har brister när de används som källor för kunskap om brottslighetens omfattning. Vid en jämförelse mellan anmälningsstatistik och brottsofferundersökningar är dock Brås bedömning att en välgjord europeisk brottsofferundersökning är en bättre källa till kunskap än Eurostats anmälningsstatistik. Detta eftersom att skillnader i lagstiftning och statistikföring fortfarande är så stora mellan länderna att det är en lång bit kvar innan kriminalstatistiken kan göras jämförbar på det sätt som Eurostat och arbetet med ICCS aspirerar på.

I brist på välgjorda brottsofferundersökningar ser Brå positivt på den kontinuerliga utvecklingen av Eurostats insamling och bearbetning av kriminalstatistik. Särskilt välkomna är de nya riktlinjer för ländernas uppgiftslämning som kom 2017. Där anges till exempel tydligt hur brotten bör registreras och hur de bör antalsräknas. Nu är utmaningen att medlemsländerna ska ha tid och resurser att anpassa sitt uppgiftslämnande till de nya riktlinjerna.

Referenser

- Adamson, G. (2020). Migrants and Crime in Sweden in the Twenty-First Century. *Society*, 1–13.
- Adolfsson, K. (2018). *Blaming victims of rape: Studies on rape myths and beliefs about rape*. Göteborg: Psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet.
- Aebi, M. F. (2008). Measuring the influence of statistical counting rules on cross-national differences in recorded crime. *Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America 1995–2004*, 196–214.
- Aebi, M. F., Akdeniz, G., Barclay, G. m.fl. (2014). *European sourcebook of crime and criminal justice statistics 2014*. Helsingfors: The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI).
- Ahrens, C. E. (2006). Being silenced: The impact of negative social reactions on the disclosure of rape. *American journal of community psychology*, 38(3–4), 31–34.
- Amnesty International (2018). *Right to be free from rape. Overview of legislation and state of play in Europe and international human rights standards*. London: Amnesty International Ltd.
- Amnesty International (2019). *Time for change. Justice for rape survivors in the Nordic countries*. London: Amnesty International Ltd.
- Avrin, F. och Löfving, K. (2018). *Hur tystnadskulturen kring sexuella övergrepp bibehålls. En kvalitativ studie om kvinnors erfarenheter av sexuella övergrepp*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bailey, W. C. (1999). The socioeconomic status of women and patterns of forcible rape for major US cities. *Sociological Focus*, 32(1), 43–63.
- Baron, L. och Straus, M. A. (1987). Four theories of rape: A macrosociological analysis. *Social problems*, 34(5), 467–489.

- Bauserman, R. (1996). Sexual aggression and pornography: A review of correlational research. *Basic and Applied Social Psychology*, 18(4), 405–427.
- Berliner, L. (1992). Facts or advocacy statistics: The case of acquaintance rape. *Journal of Interpersonal Violence*, 7(1), 121–122.
- Bhuller, M., Havnes, T., Leuven, E. och Mogstad, M. (2013). Broadband internet: an information superhighway to sex crime?. *Review of Economic Studies*, 80(4), 1237–1266.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (1999). *Internationella jämförelser av kriminalstatistik*. Rapport 1999:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet*. Rapport 2005:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Våldtäkt mot personer 15 år och äldre: Utvecklingen under åren 1995–2006*. Rapport 2008:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Polisanmälda våldtäkter mot barn: En uppdaterad kunskapsbild*. Rapport 2011:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019a). *Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005–2017*. Rapport 2019:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019b). *Våldtäkt från anmälan till dom. En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*. Rapport 2019:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019c). *Kvalitetsdeklaration. Anmälda brott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019d). *Kvalitetsdeklaration. Handlagda brott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019e). *Kvalitetsdeklaration. Misstänkta personer*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster.
- Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of personality and social psychology*, 38(2), 217.
- da Silva, T., Woodhams, J. och Harkins, L. (2014). Heterogeneity within multiple perpetrator rapes: A national comparison of lone, duo, and 3+ perpetrator rapes. *Sexual Abuse*, 26(6), 503–522.
- Egelström, S. (2019). *Utvecklingen av anmälda sexualbrott i ljuset av MeToo. En komparation av nordisk kriminalstatistik*. Stockholm: Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.
- EIGE (2015). *Gender Equality Index 2015 – Measuring gender equality in the European Union 2005–2012: Report*. Bryssel: Publications Office of the European Union.
- European Women’s Lobby (2013). *EWL Barometer on rape in the EU 2013*. Bryssel: European Women’s Lobby.
- FRA (2014a). *Violence against women: An EU-wide survey. Main results*. Wien: European Union Agency for Fundamental Rights.
- FRA (2014b). *Violence against women: An EU-wide survey. Survey methodology, sample and fieldwork*. Wien: European Union Agency for Fundamental Rights.
- Gracia, E. och Merlo, J. (2016). Intimate partner violence against women and the Nordic paradox. *Social Science & Medicine*, 157, 27–30.
- Greenfield, N. (2019). Legislative approaches to rape in the EU: an overview. *GenPol: Gender & Policy Insights*.
- Gunnarsson, L. (2018). “Excuse me, but are you raping me now?” Discourse and experience in (the grey areas of) sexual violence. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 26(1), 4–18.
- Harrell, M. C. m.fl. (2009). *A compendium of sexual assault research*. Santa Monica: Rand Corporation.

- Harrendorf, S. (2018). Prospects, Problems, and Pitfalls in Comparative Analyses of Criminal Justice Data. *Crime and Justice*, 47(1), 159–207.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- HMIC (2014). Crime-recording: Making the Victim Count. The final report of an inspection of crime data integrity in police forces in England and Wales.
- von Hofer, H. (2000). Crime statistics as constructs: The case of Swedish rape statistics. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(1), 77–89.
- Home Office (2013). *A Revised Framework For Recorded Crime Outcomes. Summary of consultation responses and conclusions*. London: Home Office.
- Home Office (2019). *Counting Rules for Recorded Crime*. London: Home Office.
- Justitsministeriet (2016). *Respekt for voldtægts ofre*. København: Justitsministeriet, Politi- og Strafferetsafdelingen.
- Kripos (2018). *Voldtektssituasjonen i Norge 2017*. Oslo: Kripos – Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet.
- Lindahl, K. (2016). *Våldtäktsbrottets utveckling. En rätthistorisk granskning av 1962 års brottsbalk*. Lund: Juridiska fakulteten vid Lunds universitet.
- Makin, D. A. och Morczek, A. L. (2015). The dark side of internet searches: A macro level assessment of rape culture. *International Journal of Cyber Criminology*, 9(1), 1.
- Martin, K., Vieraitis, L. M. och Britto, S. (2006). Gender equality and women's absolute status: A test of the feminist models of rape. *Violence against women*, 12(4), 321–339.
- McMahon, S. och Farmer, G. L. (2011). An updated measure for assessing subtle rape myths. *Social Work Research*, 35(2), 71–81.
- O'brien, R. M. (1991). Sex ratios and rape rates: a powercontrol theory. *Criminology*, 29(1), 99–114.
- PCS (2018). *PCS 2018 Guidelines, Version 1.0*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
- RIF (2012). *Riktlinjer för antalsräkning av brott. Version 1.1*. Stockholm: Rättsväsendets informationsförsörjning.

Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till kriminologin*. Lund: Studentlitteratur.

Skogan, W. G. (1975). Measurement problems in official and survey crime rates. *Journal of criminal justice*, 3(1), 17–31.

Smith, M. D. (1987). The incidence and prevalence of woman abuse in Toronto. *Violence and Victims*, 2(3), 173–188.

SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Stockholm: Fritzes.

Stefansen, K., Løvgren, M. och Frøyland, L. R. (2019). Making the case for ‘good enough’ rape-prevalence estimates. Insights from a school-based survey experiment among Norwegian youths. I: Heinskou, M. B., Skilbrei, M. L. och Stefansen, K. (red.). *Rape in the Nordic Countries. Continuity and Change*. New York: Routledge.

Tewksbury, R., Mustaine, E. E. och Covington, M. (2010). Offender presence, available victims, social disorganization and sex offense rates. *American Journal of Criminal Justice*, 35(1–2), 1–14.

Thoresen, S. och Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S.

UNODC (2015). *International Classification of Crime for Statistical Purposes (ICCS), Version 1.0*. Wien: United Nations Office on Drugs and Crime.

Van Dijk, J., van Kesteren, J. och Smit, P. (2007). *Criminal victimisation in international perspective: Key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Van Dijk, J. (2015). The case for survey-based comparative measures of crime. *European Journal of Criminology*, 12(4), 437–456.

Walby, S. och Towers, J. S. (2017). Measuring violence to end violence: Mainstreaming gender. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 11–31.

Westfelt, L. och Estrada, F. (2005): International Crime Trends: Sources of Comparative Crime Data and Postwar Trends in Western Europe. I: Sheptycki, J. och Wardak, A. (red.), *Transnational and Comparative Criminology in a Global Context*. London: Cavendish Publishing.

Whaley, R. B. (2001). The paradoxical relationship between gender inequality and rape: Toward a refined theory. *Gender & Society*, 15(4), 531–555.

Internetkällor

Sverige

Kriminalstatistik: <https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>

NTU: <https://www.bra.se/statistik/statistiska-undersokningar/nationella-trygghetsundersokningen.html>

Statistik om härkomst och brottsmisstankar:
<https://detgodasamhallet.com/rapport-om-invandring-om-brottslighet>

Danmark

Officiell kriminalstatistik: <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/levetilkaar/kriminalitet>

Polisens arbetsstatistik: <https://statistik.politi.dk/>

Norge

Officiell kriminalstatistik: <https://www.ssb.no/en/sosiale-forhold-og-kriminalitet?de=Crime+and+justice>

Strasak 2017: <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2017/strasak-2017.pdf>

Tyskland

Polisens statistik: https://www.bka.de/EN/CurrentInformation/PoliceCrimeStatistics/policecrimestatistics_node.html

Domsstolsstatistik: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/_inhalt.html

England-Wales

Home Office: <https://www.gov.uk/government/statistics/police-recorded-crime-open-data-tables>

Office for national statistics (ONS): <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice>

Översikt av sexualbrottsligheten i England-Wales:
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/articles/sexualoffendingvictimisationandthepaththroughthecriminaljusticesystem/2018-12-13>

Europa

Eurostats kriminalstatistik: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/crime/overview>

Eurostats metadata för kriminalstatistiken: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_esms.htm

Eurobarometer 385, Justice in the EU: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S1104_385/resource/4dbe0dfe-d978-4ebf-906a-c52c1ed88015

Eurobarometer 449, Gender-based violence: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2115_85_3_449_ENG

Eurostat-data om internetanvändning: <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/Ge5r8AKYkHXK70IT8PrJA>

Eurostat-data om andelen utrikesfödda:
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_pop3ctb&lang=en

Eurostat-data om andelen ensamhushåll: <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/yjS4n80eBew2SbNSTzvUaQ>

Eurostat-data om åldersstrukturen på befolkningen:
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

Världsbanken-data om urbaniseringsgrad:
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>

EIGE:s översikt över lagstiftningen i EU rörande könsbaserat våld:
<https://eige.europa.eu/gender-based-violence/regulatory-and-legal-framework/legal-definitions-in-the-eu>

EIGE:s sammanställning av resultaten i FRA-studien:
https://eige.europa.eu/genderstatistics/dgs/indicator/genvio_sex_rape_sur_prev_phys_sex_rape

Bilaga 1

Våldtäktslagstiftningen i de fem närstuderade länderna samt den legala definitionen av våldtäkt i de övriga länder som ingår i studien.

Sverige (*Brottsbalk 1962:700 6 kap. Om sexualbrott.*)

1 § Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation. Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgräpat sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2013:365).

- 2 § Den som, i annat fall än som avses i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § andra stycket med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där. Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2005:90).

- 4 § Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut. Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2013:365).

Danmark (*Straffeloven. Kapitel 24. Seksualforbrydelser.*)

§ 216. For voldtægt straffes med fængsel indtil 8 år den, der

- 1) tiltvinger sig samleje ved vold eller trussel om vold eller
- 2) skaffer sig samleje ved anden ulovlig tvang, jf. § 260, eller med en person, der befinder sig i en tilstand eller situation, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen.

Stk. 2. For voldtægt straffes med fængsel indtil 12 år den, der har samleje med et barn under 12 år.

Stk. 3. Straffen efter stk. 1 kan stige til fængsel i 12 år, hvis voldtægten har haft en særligt farlig karakter eller der i øvrigt foreligger særligt skærpende omstændigheder.

Stk. 4. Ved fastsættelse af straffen skal der lægges vægt på den særlige krænkelse, der er forbundet med lovovertrædelsen.

Stk. 5. Det skal ved straffens fastsættelse i almindelighed indgå som en skærpende omstændighed, at forurettede er offer for menneskehandel.

Norge (Lov om straff (straffeloven). Kapittel 26. Seksuallovbrudd.)

§ 292. Minstestraft for voldtekt til samleie mv.

Straffen er fengsel fra 3 inntil 15 år dersom voldtekten som nevnt i § 291 omfattet:

- a) innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,
- b) innføring av penis i fornærmedes munn,
- c) innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning, eller
- d) dersom lovbrøteren har fremkalt en tilstand som nevnt i § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

§ 293. Grov voldtekt

Grov voldtekt straffes med fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291, 294 eller 299.

Ved avgjørelsen av om voldtekten er grov skal det særlig legges vekt på om

- a) den er begått av flere i fellesskap,
- b) den er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte, eller
- c) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Seksuelt overførbar sykdom regnes alltid som betydelig skade på kropp eller helse etter denne paragrafen.

§ 294. Grovt uaktsom voldtekt

Grovt uaktsom voldtekt straffes med fengsel inntil 6 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i § 293, er straffen fengsel inntil 10 år.

England-Wales (*Sexual Offences Act 2003*)

Rape

(1) A person (A) commits an offence if —

- (a) he intentionally penetrates the vagina, anus or mouth of another person (B) with his penis,
- (b) B does not consent to the penetration, and
- (c) A does not reasonably believe that B consents.

(2) Whether a belief is reasonable is to be determined having regard to all the circumstances, including any steps A has taken to ascertain whether B consents.

(3) Sections 75 and 76 apply to an offence under this section.

(4) A person guilty of an offence under this section is liable, on conviction on indictment, to imprisonment for life.

Rape of a child under 13

1) A person commits an offence if —

- (a) he intentionally penetrates the vagina, anus or mouth of another person with his penis, and
- (b) the other person is under 13.

(2) A person guilty of an offence under this section is liable, on conviction on indictment, to imprisonment for life.

Tyskland (*German Criminal Code [Strafgesetzbuch – StGB]. Chapter 13. Offences against sexual self-determination.*)

Section 177 Sexual assault by use of force or threats; rape

(1) Whosoever coerces another person

- 1. by force;
- 2. by threat of imminent danger to life or limb; or
- 3. by exploiting a situation in which the victim is unprotected and at the mercy of the offender,

to suffer sexual acts by the offender or a third person on their own person or to engage actively in sexual activity with the offender or a third person, shall be liable to imprisonment of not less than one year.

(2) In especially serious cases the penalty shall be imprisonment of not less than two years. An especially serious case typically occurs if

1. the offender performs sexual intercourse with the victim or performs similar sexual acts with the victim, or allows them to be performed on himself by the victim, especially if they degrade the victim or if they entail penetration of the body (rape); or
2. the offence is committed jointly by more than one person.

(3) The penalty shall be imprisonment of not less than three years if the offender

1. carries a weapon or another dangerous instrument;
2. otherwise carries an instrument or other means for the purpose of preventing or overcoming the resistance of another person through force or threat of force; or
3. by the offence places the victim in danger of serious injury.

(4) The penalty shall be imprisonment of not less than five years if

1. the offender uses a weapon or another dangerous instrument during the commission of the offence; or if
2. the offender
  - (a) seriously physically abuses the victim during the offence; or
  - (b) by the offence places the victim in danger of death.

(5) In less serious cases under subsection (1) above the penalty shall be imprisonment from six months to five years, in less serious cases under subsections (3) and (4) above imprisonment from one to ten years.

Section 178. *Sexual assault by use of force or threat of force and rape causing death*

If the offender through sexual assault or rape (section 177) causes the death of the victim at least by gross negligence the penalty shall be imprisonment for life or not less than ten years

Del två av bilaga 1. Källor: EIGE och European Women's Lobby (2013).

Land	Legal definition av våldtäkt
Belgien	Any act of sexual penetration, regardless of its nature and by whatever means, committed against a non-consenting person, represents a crime of rape. Consent is not considered to have been given, if the crime is committed by violence, coercion or deceit, or is made possible by the infirmity or physical or mental impairment of the victim.
Bulgarien	Someone who copulates with a female person: 1. who is unable to defend herself and without her consent; 2. by compelling her by force or threat; 3. by rendering her helpless;
Cypern	Any person who has unlawful sexual intercourse of a female, without her consent, or with her consent, if the consent is obtained by force or fear of bodily harm, or, in the case of a married woman, by impersonating her husband, is guilty of the felony termed rape
Estland	Sexual intercourse with a person against his or her will by using force or taking advantage of a situation in which the person is not capable of initiating resistance or comprehending the situation
Finland	Anyone who, through violence against another person or with the threat of such violence, compels someone to intercourse. A person engages in intercourse with a person by exploiting that as a result of unconsciousness, illness, disability, fear or any other helpless condition cannot defend him or herself or be able to express his or her will.
Frankrike	Any act of sexual penetration, whatever its nature, committed against another person or on the perpetrator, by violence, constraint, threat or surprise, is rape.
Grekland	Whoever with physical violence or with threat of grave and direct danger forces another to intercourse or to tolerance or action of an indecent act.
Irland	A man commits rape if (a) he has sexual intercourse with a woman who at the time of the intercourse does not consent to it, and (b) at that time he knows that she does not consent to the intercourse or he is reckless as to whether she does or does not consent to it.
Kroatien	Whoever coerces another by force or by threat of immediate attack upon his life or limb, or the life or limb of a person close to him, to sexual intercourse or an equivalent sexual act.
Lettland	A person who commits an act of sexual intercourse by means of violence, threats or taking advantage of the state of helplessness of a victim
Litauen	A person who has sexual intercourse with a person against his will by using physical violence or threatening the immediate use thereof, or by otherwise depriving of a possibility of resistance or by taking advantage of the helpless state of the victim
Luxemburg	Any act of sexual penetration, of whatever nature, by any means whatsoever, committed on a person who does not consent, including using violence or serious threats by ruse or artifice, or abusing a person incapable of giving consent or free to oppose resistance, constitutes rape.

Del två av bilaga 1. Fortsättning

Land	Legal definition av våldtäkt
Malta	Sexual intercourse achieved through violence.
Nederländerna	He who, by force or another factuality, or by threat of violence or another factuality, compels someone to be subjected to actions consisting of or also consisting of the sexual penetration of the body, will be charged with rape.
Nordirland	Person A commits an offence if (a) he intentionally penetrates the vagina, anus or mouth of another person B with his penis, (b) B does not consent to the penetration, and (c) A does not reasonably believe that B consents.
Polen	A person who by force, illegal threat or deceit subjects another person to sexual intercourse.
Portugal	A person who uses violence, force, or serious threat, or to make a person unconscious or unable to resist, in order to have vaginal, oral or anal sexual intercourse with the victim or enabling someone else to do so, or to insert body parts or any other objects into the vagina or anus.
Rumänien	The sexual act, of any kind, with a person of the opposite sex or of the same sex by forcing that person or by taking advantage of his or her impossibility to defend herself/himself or to express his/her will.
Skottland	Without any reasonable belief that B consents, penetrates to any extent, either intending to do so or reckless as to whether there is penetration, the vagina, anus or mouth of B then A commits an offence, to be known as the offence of rape.
Slovakien	Rape is committed by a person who forced a woman to engage in sexual intercourse (coitus) by using violence or threat of immediate violence, or who for such an act abuses a woman's vulnerable situation.
Slovenien	Whoever compels a person of the same or opposite sex to submit to sexual intercourse with him by force or threat of imminent attack on life or limb.
Spanien	Sexual assault against the freedom of another person, using violence or intimidation. Under sexual assaults, rape includes vaginal intercourse, anal or oral sex, or the insertion of body parts or objects.
Tjeckien	A person who by violence, by threat of violence or by threat of other severe injury, forces sexual contact on anyone, or commits such an act on a defenseless person
Ungern	A person who by violent action or direct menace against life or limb forces a woman to have sexual intercourse, or uses the incapacity of the woman for defence or for the manifestation of her will for sexual intercourse.
Österrike	A person forces another to perform or undergo coitus or a sexual act equivalent to coitus through violence, deprivation of the person's freedom or threat of body harm or death.

Att mäta och jämföra förekomsten av våldtäkt i olika länder kan ge kunskap som kan bidra till att bekämpa sådana brott. Men det förutsätter då att tillgänglig statistik ger jämförbara uppgifter från de olika länderna. Enligt EU:s statistik har Sverige länge haft högst antal våldtäktsanmälningar per invånare. Andelen uppklarade våldtäkter i Sverige ligger enligt statistiken också lågt. I denna studie visar Brå att det finns skillnader både i hur våldtäktslagstiftningen är utformad och hur statistiken förs, vilket gör att ländernas siffror inte är jämförbara.

Även sättet att föra statistik över andelen anmälningar som klaras upp skiljer sig mellan länderna i Europa. Till exempel varierar det vad som avses med ett uppklarat brott. I vissa länder räknas en anmäld våldtäkt som uppklarad om någon har åtalats för brottet, medan det i andra länder räcker med att någon har blivit misstänkt.

Brå gör också vissa omräkningar för att illustrera hur andra faktorer, utöver faktisk våldtäktsbrottslighet och rättsväsendets effektivitet, påverkar statistiken över anmälda respektive uppklarade våldtäkter. Skillnaderna mellan Sverige och andra länder minskar då markant.

Det är Brås förhoppning att rapporten kan bidra till en mer nyanserad och faktagrundad diskussion om omfattningen av polis-anmälda våldtäkter i olika länder, samt rättsväsendets hantering av dem. Rapporten vänder sig till både en svensk och en utländsk publik. Förhoppningen är att den ska vara till nytta både för rättsväsendet och för andra som är engagerade i frågan.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN
TELEFON +46 (0)8 527 58 400 ■ E-POST info@bra.se ■ www.bra.se